

BABA DESTEK PROGRAMI DEĞERLENDİRME RAPORU

AYLİN ATMACA KOÇAK

2004

Baba Destek Programı
Değerlendirme
Raporu

Derleyen ve Yazan
AYLİN ATMACA KOÇAK
2004

Bu rapor Anne Çocuk Eğitim Vakfı tarafından uygulanan Baba Destek Programı'nın niceliksel ve niteliksel değerlendirme çalışmalarının sonuçlarını içermektedir.

Niceliksel araştırma verileri *Prof. Dr. Sevda Bekman* danışmanlığında *Serkan Kahyaoğlu ve Ayşen Akgül* tarafından toplanmış ve değerlendirilmiştir.

Niteliksel Araştırma ise *Doç Dr Deniz Albayrak Kaymak* danışmanlığında , *Erçin Kımmet* ve BADEP ekibi tarafından geliştirilen Baba Destek Programı Tutum Envanteri'nin sonuçlarıdır. Veriler *BADEP eğiticilerinin* katkısı ile toplanmış, istatistiki analizler *Ayşesim Diri* tarafından yapılmıştır.

İçindekiler

Giriş

Literatür Taraması

Türkiye’de Aile Yapısı

Türkiye’de babaların şimdiki durumu

Baba Destek Programı (BADEP)

Yöntem

Bulgular

Niteliksel Araştırma

Niceliksel Araştırma

Babaların Görüşleri

Annelerin Görüşleri

Tartışma

Kaynakça

Ek A (Baba Destek Programı Tutum Envanteri)

Ek B (Dört Faktör Korelasyon Tablosu)

GİRİŞ

Babalar psikoloji alanında yıllardır göz ardı edilmişlerdir. Sosyalleşme üstüne yapılmış çeşitli araştırmalar anne-çocuk etkileşiminin türlerine veya aile tiplerine odaklanmış, bunların çocuğun kişiliğine ve toplumsal davranışlarına olan etkilerine yoğunlaşmıştır. Baba-çocuk ilişkisini ve bu ilişkinin sonuçlarını inceleyen sistematik araştırma sayısı çok azdır (Lynn, 1974). Bunun başlıca nedeni, çocuğun gelişimini etkileme konusunda babalardan çok annelerin önemli olduğu düşüncesidir. Bu "geleneksel ücra baba kavramı" konusunda iki teorisyen, Sigmund Freud ve John Bowlby özellikle öne çıkar (Parke, 1981, s. 4). Freud bebek ile anne arasındaki ilişkinin, onun ilerideki kişiliğini ve sosyal ilişkilerini şekillendirmede büyük önem taşıdığına inanırdı. Babaların ise çocukluğun sonraki döneminde önemli olduğu düşünülürdü. Bağlanmanın önemini vurgulayan Bowlby, bebeğin bağlanmasındaki ilk ve en önemli unsurun anne olduğunu öne sürmüştür.(Parke, 1981). Babalara ise sadece anneyi destekleyebilecekleri ikincil bir önem atfedilmişti.

Toplumda baba olmayı yeniden tanımlayan olan teknolojik, ekonomik ve ideolojik değişimler gerçekleşmiştir (Parke, 1981). Son yıllarda, gerek kişisel doyum amacıyla, gerek ekonomik nedenlerden dolayı, gerekse Batı feminist hareketinin ortaya çıkmasıyla ev dışında tam zamanlı çalışan kadınların sayısı artmıştır (Lynn, 1974). Bu durum, babaların rolünü ciddi boyutta değiştirmiştir (Presser, 1998). Üstelik annenin çocuk doğurmasıyla işe geri dönmesi arasındaki zaman kısalmıştır. Özellikle büyük kentlerdeki çekirdek ailelerin sayısı yükselmiştir. Geçmişe oranla çok daha fazla boşanmış baba çocuğunun velayetini talep etmektedir. Tüm bu değişimler, babaları erken bebeklik ve çocuk bakımıyla daha yakından ilgilenmeye teşvik etmiştir (Presser, 1998). Bu nedenle de son yıllarda yapılan araştırmalar babanın ilgisinin çocuğun gelişimine olan etkilerini bulmayı amaçlamaktadır.(Lynn, 1974; Parke, 1981).

Geçmişe bakıldığında babaların ahlak bekçisi, ailenin geçimini sağlayan kişi, cinsiyet rolü modeli ve yetiştiren/katılan kişi gibi çeşitli rollerinin kabul edildiği görülür. Zamanla her role atfedilen önem değişmiş, şimdilerde ise dikkatler babanın çocukların günlük bakım ve yetiştirilmesinde aktif rol oynamayı içeren yetiştiren/katılan kişi rolüne yoğunlaşmıştır (Daly, 1995; Lamb, 1997). Babalık kavramında hızla gerçekleşen değişimin aksine, birincil nedeni açık ve uygun baba rollerinin noksanlığına bağlı olarak babaların çocuk bakımına aktif olarak katılımları bu değişime ayak uyduramamıştır (Daly, 1995). Bu olgu, babaların rollerini ve bu rollerin çocuk gelişimindeki önemini ele alan araştırmalar duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Türkiye’de bu konuda son yıllarda birkaç araştırma yapılmıştır; bu araştırmalar daha çok erken çocukluk dönemi çocukların babalarına odaklanmıştır (Arı Güleç, 1998; Evans, 1997). Çok az sayıda araştırma babaların ergenlik öncesi dönem çocuklarla ve ergenlerle ilişkilerini incelemiştir (Yılmazçetin, 2003).

Bu nedenle, babaların çocuk gelişimindeki önemi ve Türkiye’de babaların ulaşabileceği desteğin yetersizliği göz önünde bulundurularak Anne Çocuk Eğitim Vakfı, 1996’da Baba Destek Programı’nı bir pilot araştırma olarak başlatmıştır. Programın amacı babalarda hem çocuk bakımında babanın önemi konusunda bilinç yaratmak, hem de onları çocuk gelişimi hakkında bilgilendirmek ve destek sağlamaktır. Bu rapor, Baba Destek Programı’nın ilk değerlendirmesini kapsamaktadır. Değerlendirme iki bölümden oluşmaktadır: tutum envanteri vasıtasıyla programın niceliksel değerlendirilmesi ve hem babalarla, hem de

annelerle yapılan mülakatlar aracılığıyla gerçekleştirilen niteliksel değerlendirme.

LİTERATÜR TARAMASI

Çok hızlı büyümenin gözleendiği çocukluğun ilk yılları, çocuğun bütünsel gelişimi açısından çok önemlidir. Çeşitli alandan elde edilen bulgular zekanın, kişiliğin ve sosyal davranışların bu kritik ilk yıllarda oluştuğunu ortaya koymuştur (Myers, 1992; Young, 1996). Bu nedenle "İnsan bebeklerinin maruz kaldığı ilk deneyimlerin türü ve doğasının, ileride çocuk ve yetişkin olarak izledikleri gelişim rotasında ölçülebilir ve kalıcı farklar yaratacağı" öne sürülmektedir (Upshur, 1990, s. 663).

Bu kritik ilk yıllarda çocuklar, en uygun şekilde gelişmelerine yardımcı olacak başka insanlara, diğer bir deyişle yetişkinlere ihtiyaç duyarlar (Myers, 1992). Çocukların araştırma ve keşif için olanaklar yaratılan, tutarlı ve tahmin edilebilir bir bakım ortamına gereksinimleri vardır. Bu gereksinim, çocuğun sağlıklı gelişmesi ve sosyalleşmesi için ailenin önemli işlevleri olduğunu vurgulamaktadır. Sosyalleşme öncelikle ailede başlar; çocuğun sağlıklı gelişmesi çocuğa sağlanan bakımın niteliği ve niceliğine bağlıdır. Ailenin öneminin altı çizildiğinde, sorumluluğun büyük çoğunluğunun annede olduğuna inanılır. Ancak artık babaların çocuk gelişiminde önemli ve benzersiz bir rol oynadığı, kabul gören bir olgudur (Lynn, 1974). Babanın yokluğunun çocuğun cinsiyet tanımlamalarının yanı sıra sosyal, duygusal ve zihinsel gelişiminde olumsuz sonuçları olabileceği öngörülür.

Toplumda babalara tahsis edilen farklı roller olmasına rağmen, günümüz toplumunda kilit rol oynayanı, eve ekmek getirme rolüdür (Baruch ve Barnett, 1987). Çocuk üstünde dolaylı etkisi olan bir diğer önemli rolü, babanın anne için bir duygusal destek kaynağı olmasıdır. Bu durum anne-çocuk ilişkisinin kalitesini yükseltirken, aksi söz konusu olup da babalar anneye destek sağlamadığında ve evde şiddetli geçimsizlik olduğunda, bunun acısının çocuklardan çıkma ihtimali vardır (Cummings ve O'Reilly, 1997). Dahası, babalar çocuklarla ilişkin ev işlerine katıldığında annelerin iş yükünü azaltmaya yardımcı olurlar ve bu da aile içindeki ilişkilerin kalitesini etkiler (Pleck, 1983; Lamb, 1997'de bahsi geçtiği gibi). Babalar ev işlerine katılarak çocukları için de bir örnek oluştururlar. Babaların çocuklarıyla etkileşim kurmaları da babanın çocuk üzerindeki doğrudan etkisidir. Babalar çocuklarına bakım sağladığında, onlara bazı şeyler öğretip onlarla oynadıklarında, daima bu etkiyi yaratırlar (Lamb, 1997).

Araştırmalar babalarla annelerin çocuklarıyla temelde benzer şekilde etkileşim kurduklarını göstermektedir. Arada bazı farklar olmasına rağmen bu, babaların etkileşim tarzının annelerinkinden daha ez etkili olduğunu göstermez (Marsiglio, 1995). Çeşitli kültürden elde edilen kanıtlar, babaların iletişim tarzının benzersiz ve farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Çeşitli kültürde anneler, bebeklik döneminde bebekleriyle babalarinkinden farklı bir ilişki kurar. Anneler zamanlarını daha çok fiziksel bakım ve sevgi göstermek için harcarken, babalar oyun oynamaya daha fazla vakit ayırır (Lamb, 1997). Etkileşim tarzındaki bu farklılıkların çocuğun sosyal-duygusal gelişimi üzerinde farklı etkileri vardır. Verschueren ve Marcoen (1999) babaların çocuklarını oyun amaçlı kucağa aldıklarında onları çevreyi araştırmaya teşvik ederek bağımsızlık duygusu yarattıklarını bulmuşlardır. Ancak, günümüzde daha fazla kadının iş hayatına atılmış olmasıyla bu durum bazı ailelerde farklılaşmıştır. Ev dışında çalışan anneler, çalışmayan annelere oranla çocuklarıyla oynayarak etkileşime daha fazla

girmektedir. Dahası, ev dışında çalışan annelerin kocaları da çocuk bakımıyla daha fazla ilgilenmektedir (Cox, Owen, Henderson ve Margand, 1992).

Bebekler genelde teselli ve güvenlik ihtiyaçları için annelerini tercih etse de, yaşamlarının ikinci yılında anneyi tercih etme eğiliminde düşüş gözlenir. Örneğin, stresli olmadıkları bir durumda bebeklerin kucağa alınma isteklerinin, ses çıkarmalarının ve gülümsemelerinin hem anne hem de babaya yönelik olduğu gözlenmiştir (Lamb, 1997). Mümkün olan durumlarda, küçük çocukların oyun oynamak için babalarını tercih ettikleri görülmüştür (Clarke-Stewart, 1978). Aynı annelerinki gibi, babaların da duyarlı bir şekilde bakım sağlamaları güvenli bağlanmayı etkileyen bir unsurdur ve bu etki babaların bebekleriyle geçirdiği zaman arttıkça, güçlenir (van Ijzendoorn ve De Wolff, 1997).

Baba-çocuk ilişkisi iki kişi arasında, herşeyden bağımsız bir şekilde gelişmez. Babayla çocuk arasındaki ilişkinin gerçekleştiği aile ortamında anne ve diğer kardeşler de bulunur (Lynn, 1974). Baba, bebeğin diğer insanlarla yaşadığı ilk etkileşimlere de hem doğrudan, hem de dolaylı etki ettiğinden çocuğun gelişimi için önemlidir. Babalar annelerin davranışlarını etkileyerek bebek ve çocuklarına dolaylı etki ederler. İşin aslı, ebeveynlerden biri ile bir çocuk arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda, anne-babalar aile sisteminin bir parçası olarak düşünülmelidir. Dahası, geniş bir ağın halkalarından biri olan aileler, toplumun diğer bölümleriyle bağlantılı bir şekilde var olmaktadır (Parke, 1981). Bu bağlamda baba aile içinde toplumu, toplum içinde de aileyi temsil eder (Lynn, 1974). Çocuğun bakımıyla ilgilenmek babayı, çocuğun gelişimini ve anneyi olumlu etkileyebilir; özellikle de ev dışında çalışan annelerin yaşadığı stresi azaltabilir (Evans, 1997).

Babanın Çocuk Gelişimine Etkisi

Çocukların babalarıyla yakın ve sıcak ilişkileri olduğunda psikolojik olarak daha uyumlu, okulda da daha başarılı oldukları, daha az antisosyal davranışlarda buldukları ve yaşam boyunca akranlarıyla daha iyi ilişkiler kurdukları gözlenmiştir (Lamb, 1997; Verschueren ve Marcoen, 1999). Radin (1994; Berk 2003'te atıfta bulunduğu şekliyle) bir baba çocuklarıyla ne kadar temas halindeyse, çocuğun zekasının, başarısının, olgun sosyal davranışlarının ve toplumsal cinsiyet basmakalıplarına dair esnekliğinin o kadar yüksek olacağını öne sürmüştür. Hem anneye, hem de babaya olan bağlanmanın sağladığı genel güvence hissinin olumlu arkadaşlık nitelikleriyle istatistiksel düzeyde anlamlı bir ilişkisi olduğu bulunmuştur; babanın varlığı ise arkadaşlık çatışmalarını azaltmada önemli bir faktör olarak belirlemiştir (Lieberman, Doyle ve Markiewicz, 1999).

Babanın çocukla ilgilenme derecesi, çocuklarıyla zaman geçirmesi de çocuk gelişimi üstünde etkilidir. Çeşitli araştırma babaların annelere oranla çocuklarıyla çok daha az vakit geçirdiğini ortaya koymuştur (Pleck, 1997). Amato ile Rivera (1999) çocukla geçirilen zamanın etkilerini incelemiş, 5 ila 18 yaşındaki çocukların hem okuldaki, hem de evdeki davranış sorunlarını ele almışlardır. Araştırma bulguları babanın ilgisi arttıkça çocuklarda ortaya çıkan davranış sorunlarının sayıca azaldığını göstermiştir. Radin (1973) tarafından yapılan bir diğer araştırma baba davranışları ile çocukların bilişsel yetkinliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçlar, babaların erkek çocuklarına yönelik davranışlarının kalitesinin erkek çocuklarının zeka testlerindeki performansı üzerinde büyük etkisi olduğuna işaret etmiştir. Easterbrooks ve Goldberg'ün (1984) araştırması da benzer bulgular sağlamış, babanın çocuk bakımına katılımının, çocukların

bilişsel gelişimiyle ve problem çözme becerileriyle pozitif korelasyon gösterdiği bulunmuştur.

Baba katılımının çocukların sosyal ve duygusal gelişimi üstündeki etkisine bakıldığında ve ailenin geliri, annenin katılımı, anne-babanın yaşı ve yenidoğan sağlığı gibi değişkenler sabit tutulduğunda yine pozitif bir korelasyon bulunmuştur (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth ve Lamb, 2000).

Bu bölümü özetleyecek olursak, özellikle de Batı kültüründe babaların rol ve katılımına odaklanan çeşitli araştırmalar vardır. Lamb'ın (1997) deyişiyle, babalar çocuklarıyla esas olarak oyun oynamayı seçmektedir. Ancak araştırmalar ne tür bir katılım tarzı seçerse seçsin, babanın çocuk bakımına katılım düzeyi ile çocuğun sağlıklı gelişimi arasında pozitif bir korelasyon olduğuna işaret etmektedir (Cabrera et al., 2000; Liebermann et al., 1999; Radin, 1973; Verschueren and Marcoren, 1999).

Baba Katılımın Türleri

Kavramsal çerçeveye bakılacak olursa, baba katılımının, çocuk bakımının üç unsurundan oluştuğu görülür (Lamb, 1987).

1. Doğrudan Temas: Bu unsur, babayla çocuk arasındaki etkileşim türlerini, diğer bir deyişle, babanın çocukla doğrudan temas kurmasını kapsar.
2. Ulaşılabilir Olma: Bu terim, babanın çocuğu açısından hem bedensel, hem de psikolojik olarak mevcut veya ulaşılabilir olmasını ifade eder. Atkinson (1991) mevcut olmanın babanın doğrudan etkileşim içinde olması, ulaşılabilir olmasını ise babanın çocukla doğrudan temas halinde olmadığı halde çocuğun gerektiği durumlarda babasını çağırabileceğini bilmesi anlamına geldiğini öne sürmüştür.
3. Sorumluluk: Bu unsur, çocuğu doktora götürmek veya arkadaşlarıyla buluşmasını organize etmek gibi çocuk adına bazı faaliyet yapmayı ve yapılacak şeyleri hatırlayıp planlanmayı kapsar; çocukla doğrudan temas halinde olmayı gerektirmez.

Lamb (2002) bu baba katılımı türlerini etkilediği düşünülen dört faktör belirlemiştir, bunlar: motivasyon, öz güven, toplumsal destek ve kurumsal uygulamalardır. Bu boyutlar birbiriyle bağlantılıdır ve birbirini etkiler. Ayrıca, erkeklerin babalığa nasıl uyum gösterdikleriyle çok yakından ilintili bazı psikolojik faktörler de vardır. Bunların ilki, erkeğin kendi çocukluğundaki ilişkileri nasıl hatırladığıdır. Hatırladığı şeyler baba olarak duyarlılığıyla korelasyon içindedir.

Araştırmalar, özellikle de sanayileşmiş toplumlarda erkeklerin kadınlardan daha düşük oranda temas kurma eğilimi gösterdiklerini ortaya koymuştur. Ancak Avrupa ve Kuzey Amerika'da baba katılımı örüntülerinde bazı değişiklikler gerçekleşmiştir (Lamb, 2002).

Baba katılımının habercileri

Her baba çocuk bakımına aynı derecede katılmaz; bazıları çocuklarının her faaliyetiyle yakından ilgilenirken, diğerleri kısıtlı rolleriyle mutlu görünür (Atkinson, 1991). Bu nedenle, hangi unsurların baba katılımını etkilediğini görmek için araştırmacılar bu olguyu incelemeye çalışmışlardır.

Evlilikten memnun olma

Araştırmalar, evlilikten memnun olmanın ve evlilikteki uyumun, erkeklerin bir baba olarak nasıl davrandığı yönünde önemli ölçüde etkili olduğunu göstermiştir (Cox, Owen, Lewis, ve Henderson, 1989; Crouter, Perry-Jenkins, Huston ve McHale, 1987; Doherty, Kouneski ve Erickson, 1998; Levy-Shiff ve Israelashvilli, 1988). Mutlu bir evlilikleri olan erkeklerin belki de bir güven ve yetkinlik duygusu taşıdığı, bunun da katılımı teşvik edebileceği bulunmuştur (Levy-Shiff ve Israelashvilli, 1988). Cox ve diğerleri (1989) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise eşleriyle yakın ilişkileri olan erkeklerin çocuklara ve bir baba olarak kendilerine yönelik tutumlarının pozitif olduğunu ortaya koymuştur.

Öte yandan, babanın çocukla ilgilenmesi, evlilik ilişkisini de olumlu yönde etkileyebilir. Baba katılımı ve meşguliyetinin derecesi, anne-baba arasındaki ilişki ve sosyal destek düzeyiyle yakından ilintilidir (Lamb, 1997). Diğer bir deyişle, eşle ilişkinin kalitesi ve sosyal ortam faktörleri annelerden çok babaların davranışlarını etkiler görünmektedir. Bu durum, geleneksel babalık rollerinden baba katılımını gönüllü yapılacak bir eylem kılarken, anne ilgisinin annelik rolünün baş unsurlarından biri olarak görülmesiyle bağlantılı olabilir (Russell, 1978). Evlilik ilişkisi sıcak ve memnuniyet verici olduğunda, her iki ebeveynin bebekle ilgilenmesi daha da garanti altına alınmaktadır; bu destek babalar için daha da büyük önem taşımaktadır. (Braungart-Rieker, Courtney ve Garwood, 1999; Frosch, Mangelsdorf ve McHale, 2000). Ancak baba ile annenin sorumlulukları eşit değilse, çocuk doğduktan sonra geçimsizliğin artması, evliliğe duyulan memnuniyetin azalması ve akıl sağlığı sorunları daha olası hale gelmektedir. Özellikle de kadınlar için geçerli olan bu durum, ebeveyn-bebek arasında negatif etkileşime de yol açmaktadır (Levy-Shiff, 1994).

Bu araştırmalar memnuniyet verici bir evlilik ilişkisinin babanın ne derece ilgi gösterdiğini etkilediği görüşünü destekler niteliktedir.

Annenin ev dışında çalışıp çalışmaması

Toplumda, özellikle de büyük şehirlerde son zamanlarda yaşanan değişimler sonucu, ev dışında çalışan kadınların sayısı giderek artmaktadır. Annenin ev dışında çalışmasının çocuklar üstündeki etkisi değerlendirildiğinde, ebeveyn-çocuk ilişkisinin önemli olduğu görülür. Bunun yanı sıra annenin işinden duyduğu memnuniyet, kocasının desteği, çocuğun cinsiyeti ve çocuk bakımının kalitesi gibi başka unsurlar da vardır (Berk, 2003).

Bazı araştırmalar babanın eve giren tek geliri sağladığı aileler ile, hem anne hem de babanın çalıştığı aileler arasında baba katılımında bir fark olup olmadığını incelemiş, annenin ev dışında çalışmasının ve iş programının baba katılımını etkilediği çeşitli araştırmalarca ortaya konmuştur (Brayfield, 1995; Coltrane, 1995; Radin ve Harold-Goldsmith, 1989; Marsiglio, 1995). Çift gelirli ailelerde babaların çocuk bakımıyla daha fazla ilgilendiği gözlenmiştir. Diğer bir deyişle, annenin ev dışında çalıştığı durumlarda babanın çocukla ilgili faaliyetlere katılımı artmıştır. Bu durum belki de annenin ev dışında çalıştığı için babanın çocuk bakımıyla daha ilgili olmasını ve sorumlulukları paylaşmasını beklemesiyle açıklanabilir (Presser, 1998). Ancak babanın aileye tek geliri sağladığı ailelerde, baba katılımının kendi motivasyonuna bağlı olduğu gözlenmiştir. Başka bir deyişle, baba bundan keyif aldığı için çocukla ilgili faaliyetlere katılmak ister (Crouter ve diğerleri, 1987). Annenin geliri de baba katılımını etkileyen unsurlardan biridir. Her iki eşin geliri benzer düzeyde olduğunda, babaların ev

işlerine daha fazla katıldığı ifade edilmiştir. Ancak yine de ev işinin çoğunu annenin yaptığı ek olarak belirtilmiş, başka bir unsurun – örneğin her bir eşin mesai saatlerinin – etkili olabileceği söylenmiştir (Coltrane, 1995).

Baba rolünün nasıl algılandığı

Bir erkeğin kendini baba olarak nasıl algıladığı, bu role kendini ne denli yakın hissettiği de çocuk bakımına katılımını belirlemektedir (Doherty ve diğerleri, 1998; Levy-Shiff ve Israelashvili, 1988). Bu araştırmalar babalığa atfedilen anlamların özellikle ağırlık kazandığını, baba olmak olumlu ve anlamlı bir şey olarak görüldüğünde babanın katılım düzeyinin artma meyilinde olduğunu ortaya koymuştur.

Baba olmanın zamanlaması

Fazla erken yaşta, henüz buna hazır hissetmeden baba olmak bir krizle sonuçlanabilir. Erkek planlanmamış çocuğu geleceğinde bir engel olarak görebilir (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth ve Lamb, 2000). Bu araştırma, planlanmış hamileliğin olumlu ebeveynlikle sonuçlandığı ortaya koymuştur. Öte yandan planlanmamış gebeliğin sorumluluklarını üstlenmek zorunda kalan ebeveynlerin çocukla az ilgilenmelerinin, çocuğun öz saygısına uzun vadede olumsuz etkileri olmuştur. Ancak bu çocukların risk altında olup olmayacağını etkileyecek, ekonomik kaynaklar, çocuğun özellikleri, ebeveynlerin bireysel psikolojik uyum düzeyi ve toplumsal unsurlar gibi başka etkenler de vardır (Cabrera ve diğerleri, 2000).

Çocuğun cinsiyeti ve cinsiyet rolünün gelişimi

Çocuğun cinsiyeti de babanın katılım düzeyini etkileyen bir diğer unsurdur. Genelde annenin çocukların cinsiyet rolü gelişimi sürecinde başlıca bakım sağlayan kişi olduğu kabul edilir; erkek çocuklarının artık kendilerini anneleriyle değil, babalarıyla özdeşleştirmeleri gerekir (Lynn, 1974). Başka bir deyişle, kız çocukları zaten annelerini örnek alırken, erkek çocuklar babalarına ihtiyaç duyar.

Marsiglio (1991) babalarının kız çocuklarına oranla erkek çocuklarıyla daha fazla iletişim kurduklarını bulmuştur. Marsiglio'nun araştırmasında babalar dinlenme ve proje faaliyetlerine daha fazla zaman ayırmış, erkek çocuklarıyla daha fazla oynamışlardır. Baruch ve Barnett (1987) Kuzey Amerika orta sınıfından 5 ila 10 yaşındaki çocuklardan oluşan örneklemi çerçevesinde benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Babaların, erkek çocuklarının bakımına ve onlarla oynamaya daha fazla zaman ayırdıkları gözlenmiştir. Benzer bir şekilde, Parke (1981) babaların kız bebeklerine daha fazla sevgi gösterdiklerini, erkek bebeklerine ise daha fazla uyarıcı sağladığını ifade etmiştir. Green (1976, Evans, 1997'de ifade edildiği gibi) de benzer bir şekilde babaların kız çocuklarında problem çözme becerilerinden ve başka türlü zihinsel gelişim faaliyetlerinden ziyade sosyal becerileri ve bağımlılığı vurguladıklarını söylemiştir. Babaların erkek çocuklarına yönelik tutumları göz önünde bulundurulduğunda babaların erkek çocuklarında ustalaşmaya ve bağımsızlığa önem verdikleri, onlardan daha yüksek mesleki beklentileri olduğu görülmektedir (Parke, 1981).

Türkiye'de Aile Yapısı

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra kadın haklarını iyileştirmeye yönelik bazı yasal reformlar gerçekleştirilmiştir. Türkiye 1950'lerden beri, aile

dahil tüm toplumsal kurumlara damgasını vurmuş olan, çok hızlı toplumsal ve ekonomik gelişmeler yaşamıştır (Erder, 1985). Değişen sosyal ortama ayak uydurmakta geç kalan yasal yönetmelikler, ailenin yapısı ve işlevleri konusunda büyük sorunlara yol açmıştır. 1960'larda etraflı toplumsal ve ekonomik kalkınma planlarına yoğunlaşılması sonucu araştırmalar büyük önem kazanmış, kentsel aile başlıca konulardan biri haline gelirken, kırsal ailelere yönelik ilgi de devam etmiştir (Erder, 1985).

Kentsel aileye yapılan vurgu, yakın zamanda kentsel alanlarda yaşayan kadın sayısının o dönemde kayda değer bir artış göstermiş olmasına bağlıydı. Çalışacak yaştaki kadınların ve yaşı 65'in üstünde olan kadınların sayısının artacağı öngörülmekteydi (Kandiyoti, 1982); bu durumun kentlerde iş taleplerini ve çocuk bakımı ile sağlık hizmetlerini etkileyeceği beklenmekteydi.

Hem kırsal, hem de kentsel aileler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye genel olarak gelişmekte olan, İslam dininin toplumdaki kültürel değerleri güçlü bir şekilde etkilediği bir ülke olarak kabul edilir (Kazgan, 1979). İslami kültürel değerlerden doğan ideoloji, cinsiyete göre günlük yaşamı düzenler. Türk kültüründe annenin ve babanın rolü açıkça tanımlanmıştır; ayrıca nesil ve cinsiyet konuları göz önünde bulundurulduğunda, Türk ailesi hâlâ gelenekseldir (Fişek, 1982). Erkeğin ailenin reisi olduğu ve kadınlarla çocuklar üstünde otoritesi olduğu kabul edilir; başlıca kararları erkek alır. Ancak, modern ailedeki karar alma süreci hakkında yakın zamanda yapılmış herhangi bir araştırma yoktur ve bilimsel olarak incelenmesi gerekmektedir (Yalçınkaya, 1990).

Türkiye'nin kentsel kesimlerinde yaşayan kadınlar bir takım toplumsal ve ekonomik değişimlerden geçerken, hangi toplumsal rol olursa olsun, erkek rollerinin hiçbir zaman değişime zorlanmadığı, ailenin işleyişine dair normların ise kabul edildiği görülmüştür (Kandiyoti, 1982). Kıray (1985) da kırsal ailenin üretim ve tüketim alışkanlıklarının metropol ortamındaki aile için uygun olmamasına rağmen aile içi ilişkilerin ve rollerin pek o kadar da değişmediğini öne sürerek, bu görüşü desteklemektedir. Toplumun ciddi boyutta değişmiş olmasına rağmen, kadınların statüsü erkeklerinkinin daha altındadır (Kağıtçıbaşı, 1981; Kandiyoti, 1978; Kıray, 1976). Kadın hem çocuklara, hem de erkeğe bakmakla yükümlüdür; yani başlıca rolü evkadını ve anne olmaktır (Kağıtçıbaşı, 1981). Erkek evin dışında çalışır ve ailenin dış dünyayla ilişkilerinden, kadın ise ev ortamını, tüketim veya aile bireyleri arasında iyi ilişkilerin sağlanması gibi hane faaliyetlerini düzenlemekten sorumludur. Ancak, değişen aile yapısı sonucu kadının rolü ailenin ilişkilerini düzenlemekten, çekirdek ailenin dışında kalan arkadaş ve akrabaların ilişkilerini düzenleme sorumluluğuna kaymıştır.

Geleneksel Türk ailesindeki iletişim alışkanlıklarına bakıldığında, açık uzlaşmanın ve tartışmanın pek önemsenmediği görülür. Geleneksel ailede eşler arası iletişimin kısıtlı olduğu gözlenmiştir (Kandiyoti, 1978) ancak, çocukların büyüyeceği sıcak ve kontrollü bir ev ortamı da mevcuttur (Kağıtçıbaşı, 1972). Bu kontrol ve koruma unsurları, evdeki disiplinin birer ögesidir (Kağıtçıbaşı, 1981), ancak yakın zamanda yapılan araştırmalar daha demokratik ve eşitlikçi ilişkilere yönelik ilgiyi de ortaya koymaktadır (Okman, 1980, Yalçınkaya 1990'da bahsi geçen şekilde). Çocukların, anne-babaları yaşlandığında bir güvence kaynağı olduğu düşünülür; bu nedenle aileler kızlardan çok erkekleri tercih etme eğilimindedir. Bu beklenti çerçevesinde, erkek çocuklarına, kız çocuklarına oranla daha uzun süre eğitim alma fırsatı sağlanır (Kağıtçıbaşı, 1985). Ancak, sosyo-ekonomik kalkınma ve eğitim vasıtasıyla, erkek çocuklarına atfedilen "yaşlılık güvencesi" değerinin önemi azalmaktadır. Sunar'ın daha da yakın zamanda₁₀

yaptığı araştırma (Öğüt, 1998'de bahsi geçen şekilde), kentsel bir örnekleme erkek çocuk tercihinin önemli derecede düştüğünü gösteren benzer bulgular elde etmiştir.

Evans'ın (1997) araştırması bu bulguları destekler niteliktedir. Evans Türkiye'de düşük sosyo-ekonomik ortamlardan gelen babalardan oluşturduğu örnekleme, çocukların fiziksel bakımının annenin işi olduğu inancı ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan babalar babalık rollerini başlıca olarak eve ekmek getiren kişi olarak görmekte, çocuğun eğitimi konusunda uzun vadeli kararlar alınması ve ona bilişsel beceriler öğretme noktalarını da eklemişlerdir. Başka bir deyişle, bu babalar en önemli rollerinin ailenin maddi ihtiyaçlarını karşılamak ve çocuğu sevip sevgi göstermek olduğunu düşünmektedir. Yemek saatlerinde genelde evde olan babalar, çocuklarıyla pek temas kurmadıklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan babalar, çocuğun sosyalleşmesinin her iki ebeveynin sorumluluğunda olduğuna inanmaktadır. Evans (1997), araştırmasındaki babaların babalığa yüksek derecede geleneksel tutumlar içinde yaklaştıkları sonucuna varmıştır. Daha derinlemesine incelemelerde, çocuğun cinsiyetinin ve annenin ev dışında çalışıp çalışmamasının babaların tutum ve katılımları üstündeki etkileri ele alınmıştır. Bulgular, çocuğun cinsiyetinin babanın tutum ve katılımına hiçbir etkisi olmadığına işaret etmiştir. Ancak annenin çalışıp çalışmamasının aile içindeki iş dağılımı konusunda babaların tutumlarına az bir etkisi olduğu görülmüştür. Annenin ev dışında çalıştığı ailelerde babaların çocuk bakımına ilişkin bazı işlerin ve alınması gereken bazı kararların her iki ebeveyn tarafından paylaşılabilceği fikrine daha meyilli olduğu gözlenmiştir. Ancak bu tutum değişikliğinin babanın davranışları üstünde herhangi bir etkisi rapor edilmemiştir.

Türkiye'de babaların şimdiki durumu

Toplum, babalara baba olduklarında herhangi bir eğitim olanağı sunmamaktadır. Erkekler baba olduklarında işlerinin yanı sıra eğitim almak için vakit ayıramamaktadır. Değişimlerin hızla gerçekleştiği günümüzde, babaların rollerinin farkına varıp hakkını vermeleri daha da güçleşmektedir. Bu nedenle, babalara yönelik bir eğitim programına ihtiyaç vardır; Türkiye'de bu ihtiyacı Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Baba Destek Programı (BADEP) vasıtasıyla karşılamaktadır.

Türkiye'de baba katılımına dair yapılmış pek az araştırma vardır. Evans (1997) Türkiye'de alt sosyo-ekonomik çevrelerden gelen babaların katılım örüntülerini incelemiştir. Araştırma başlıca olarak babaların babalık rollerine dair tutumlarını, çocuk bakımına dair aile içindeki iş dağılımını ve babalık rollerinin belli bazı unsurlarını nasıl algıladıklarını ele almıştır. Hem çift gelirli, hem de tek gelirli aileler araştırmaya dahil edilmiştir. Bu araştırmanın bulgularını tamamlar nitelikteki bir diğer araştırma, çocukla meşgul olma ve çocuk bakımına dair sorumlulukların paylaşımı açısından üst ve orta sosyo-ekonomik çevrelerden gelen okulöncesi çağ çocukların babaları arasında baba katılımı örüntülerini incelemiştir (Öğüt, 1998). Bu araştırma ayrıca çocuğun cinsiyeti ve yaşı ile, annenin çalışıp çalışmıyor olmasının baba katılımı üstündeki etkilerini araştırmıştır. Ailenin ilkçocuğu olan 80 çocuğun babasına yapılandırılmış bir mülakat uygulanmıştır. Her iki araştırmanın bulguları, çocukların fiziksel bakımından başlıca olarak annelerin sorumlu sayıldığını, babaların ise kendileri hakkında en önemli gördükleri rolün maddi gelir sağlama olduğunu ortaya koymuştur (Evans, 1997; Öğüt, 1998). Ancak babalar, özellikle de çocuğun eğitimi konusunda alınacak kararlarda sorumluluğun bir kısmını annelerle paylaşmaktadır (Evans, 1997; Öğüt, 1998). Öğüt (1998) hem orta, hem de üst sınıf örneklemlerinde okul seçimi gibi eğitim konulu kararların sorumluluğunu₁₁

her iki ebeveynin paylaştığını bulmuştur. Bu araştırmaya paralel olarak Evans (1997) da elverişsiz sosyo-ekonomik çevrelerden oluşan örnekleminde her iki ebeveynin toplumsal ve ahlaki değerleri öğretmede eşit derecede sorumlu olduğu gözlemlenmiştir.

Çocuğun cinsiyetinin baba katılımına olan etkisi ele alındığında, araştırmalardan ne biri, ne de diğeri önemli bir etki bulamamıştır. Ancak çocuğun cinsiyetinin, etkileşimin içeriğini etkilediği görülmüştür (Öğüt, 1998). Üst sosyo-ekonomik çevrelerden gelen babaların ve erkek çocuğu olan babaların temel bakım konusunda daha fazla sorumluluk üstlendiği gözlenmiştir. Erkek çocuğu olan babaların bilgisayar oyunları gibi daha zihinsel oyunları tercih ettiği, çocuklara yönelik olmayan faaliyetlere çocuğun katılmasına izin verdiği ve çocuğun yıkanmasına daha sık yardım ettiği bulunmuştur. Öte yandan, kız çocuğu olan babaların çocuklarıyla çok daha sık bir oranda sözlü etkileşim faaliyetlerinde buldukları ve birlikte sanatsal faaliyetler yaptıkları belirmiştir. Araştırma ayrıca okulöncesi çağı küçük çocukların babalarının çocuklarıyla düzenli sohbet etmek ve özellikle de yerde yuvarlanarak oynamak gibi şekillerde daha sık iletişim kurduklarını ortaya koymuştur. Her iki araştırmada annenin ev dışında çalışıp çalışmamasının babanın katılım oranını ancak bir dereceye kadar etkilediği bulunmuştur (Evans, 1997; Öğüt, 1998). Çift gelirli ailelerde babaların çocuklarıyla birlikte daha sık yemek yediği görülmüştür. Alt sosyo-ekonomik çevrelerden gelen, annenin de ev dışında çalışmadığı ailelerin babaları, çocuk bakımı ve aileyi ilgilendiren konularda karar almaya dair sorumlulukların paylaşıldığını dile getirmiş, ancak bu düşünceleri gerçekteki davranışlarında gözlenememiştir.

Türkiye’de gerçekleştirilen bir diğeri araştırma baba katılımı ve annelik rolünden duyulan memnuniyet göz önünde bulundurulduğunda, ev dışında çalışan ve çalışmayan anneler arasında anne katılımına dair önemli bir farkın belirip belirlemeyeceğini bulmayı amaçlamıştır (Arı Güleç, 1998). Sosyo-ekonomik statüsü yüksek, 3 ila 5 yaşında çocukları olan 35 tek ve 35 çift gelirli aile araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmacı, baba ve anne katılımını ölçmek için bir mülakat geliştirmiştir. Mülakatın amacı, çocukla ne kadar zaman geçirildiğini, etkileşim sıklığını ve hem bakım, hem de dinlenme-oyun faaliyetleri sırasında bedensel ve psikolojik olarak ne denli orada bulunduğunu anlamaktır. Annelik rolünden duyulan memnuniyet ayrı olarak, yine araştırmacı tarafından geliştirilen bir mülakatla ölçülmüştür. Araştırma, annelerin katılım oranına sadece annenin çalışıp çalışmadığının etkisi olduğunu göstermiştir. Ev dışında çalışmayan annelerin, çalışan annelere oranla çocuklarının bakım ve eğlence faaliyetleriyle önemli derecede daha fazla ilgilendiği görülmüştür. Babalar ilgilensin ilgilenmesin, bunun annelerin katılım düzeyine herhangi önemli bir etkisi bulunmamıştır. Bunun yanı sıra, baba katılımının annenin çalışıp çalışmamasıyla ilintili olmadığı rapor edilmiştir.

Yukarıda bahsi geçen araştırmalar daha çok farklı sosyo-ekonomik düzeylere odaklanarak babalık türlerini ve düzeylerini tanımlamıştır. Araştırmaların örneklemi genelde çocukları okulöncesi çağda olan ve ilkokula giden babalardır. Bu noktaları göz önünde bulundurarak, Yılmazçetin (2003) başka bir araştırmayla ergenlik öncesi çağı çocuklarının okul performansı, yetkinliği ve davranış sorunları ile babanın katılım düzeyi arasındaki ilişkinin derecesini ölçmeyi amaçlamıştır. Araştırma ayrıca çocuğun cinsiyetinin, annenin çalışıp çalışmadığının ve babanın gelirinden ve işinden duyduğu memnuniyetin baba katılımını etkileyip etkilemediğini de incelemiştir. Araştırma bulguları baba katılımının çocukla meşgul olma ve mevcut olma boyutlarına oranla₁₂

sorumluluk boyutunda çok daha büyük bir farkla öne çıktığını ortaya koymuştur. Çocukla meşgul olma boyutu, baba katılımının en düşük düzeyde olduğu boyuttur. Ancak Yılmazçetin (2003), çocukla meşgul olma boyutunun ergenlik öncesi dönem çocuklarının davranış sorunları açısından en etkili unsur olduğunu öne sürmektedir. Baba katılımı ile babaların işinden ve gelirinden duyduğu memnuniyet veya çocukların cinsiyeti arasında bir ilişki bulunamamıştır. Orta ve üst sınıftan babaların katılımını etkileyen tek unsur, annenin ev dışında çalışıp çalışmaması olarak belirlemiştir. Araştırma toplam baba katılımı ile ergenlik öncesi çocukların toplam davranış sorunları ile dışsal davranış sorunları arasında negatif ilişkiler ortaya koymuştur (Yılmazçetin, 2003).

Güngörmüş (1986) tarafından yapılan bir diğer araştırma baba yoksunluğunun ergenlerin özbenlik kavramına olan etkilerini araştırmıştır. Araştırma bulguları halen babalarıyla yaşayan ergenlerin, babalarını kaybetmiş olanlara oranla daha olumlu bir öz imgesi olduğunu göstermiştir. Öz imgesi olumsuz olan ergenlerin diğer ergenlere göre akranlarıyla ilişkilerinde daha fazla çatışma yaşamaya eğilimli oldukları görülmüştür (Güngörmüş, 1986).

Tüm bu araştırmalar babaların çocuk gelişimde oynadıkları önemli rolün altını çizmektedir. Literatür taraması, babanın katılım düzeyinin çok boyutlu olduğunu, bazı koşullara bağlı olduğunu ve çocuğun sağlıklı gelişiminde bir takım sonuçlar doğurduğunu göstermiştir.

Türkiye’de baba katılımının çocuk gelişimi üstündeki etkileri konusunda fazla araştırma yapılmamıştır; anne katılımının çocuk gelişimi üstüne etkileri hakkında biraz daha fazla araştırma vardır. Annenin katılımının önemi uzun zamandır bilinen bir olgudur; bu amaca yönelik olarak anne güçlendirme programı geliştirilmiştir. Anne Çocuk Eğitim Programı’nın (AÇEP) kökeni 1982’ye, “Erken Destek Araştırma Projesi” (EDAP) adlı projeye dayanır (Bekman, 1990, 1995, 1998; Kağıtçıbaşı, 1991, 1992, 1996, 1997; Kağıtçıbaşı, Sunar ve Bekman, 1988). 1982’den beri EDAP gözden geçirilip geliştirilerek Anne Çocuk Eğitim Programı adını almıştır. AÇEP ise 1993 yılında Anne Çocuk Eğitim Vakfı’nın (AÇEV) ortaya çıkmasına önyak olmuştur.

Burada ana amaç, anneyi çocuğun bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimine daha duyarlı kılmak yanı sıra, olumlu bir anne-çocuk ilişkisinin yaratılmasını sağlayacak bir ev ortamı hazırlayabilmesi için güçlendirmektir.

Program günümüzde AÇEV’in, Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve Başbakanlık’a bağlı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’nün işbirliğiyle ülke çapında 25 haftalık bir program olarak uygulanmaktadır. AÇEP’in değerlendirme araştırması çok ümit verici sonuçlara işaret etmektedir (Bekman, 1998).

Babalar Anne Çocuk Eğitim Programı’nın asıl hedefi olarak görülmesi de ilk toplantıda babalara yönelik, programın içeriğine dair bilgiler içeren ekler dağıtılır. Annelerden de ayrıca toplantılar boyunca dağıtılan ekleri kocalarıyla paylaşım tartışmaları istenir. Grup üyelerinden gelen talebe göre grup lideri babalar için çocuk gelişiminde babanın rolü ile pozitif disiplin yöntemlerinin altının çizildiği iki toplantı düzenler.

Anne Çocuk Eğitim Programı’nı değerlendirme araştırmasının bulguları (Bekman, 1998) ile niteliksel araştırmanın sonuçları (Koçak, 2000) babaların programdan dolaylı yünden, yani annelerin yaşadığı değişimlere bağlı olarak faydalanmış olduklarını ortaya koymuştur.

Anneler, babalar için de bir program uygulanmasını dilediklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle ve tüm bu konuları göz önüne alarak, Anne Çocuk Eğitim Vakfı Baba Destek Programı'nı başlatmıştır. Elinizdeki rapor ise bu programın ilk niteliksel ve niceliksel değerlendirmesini içermekte, babaların programa dair görüş ve fikirlerini alıp tutumlarında, davranışlarında ve algılamalarında herhangi bir değişim gözlemleyip gözlemlemediklerini öğrenmeyi amaçlamaktadır. Babaların verdiği yanıtların doğrulanıp doğrulanmadığını görmek için baba mülakatları, anne mülakatlarıyla desteklenmiştir.

Baba Destek Programı (BADEP)

Türkiye'nin genç nüfusu oldukça fazladır. Ancak gençlere yönelik yeterli sayıda program olmadığı göz önünde bulundurularak, bu boşluğun tamamını, ya da en azından bir bölümünü kapatmak amacıyla Baba Destek Programı başlatılmıştır. Program, özellikle de alt sosyo-ekonomik ortamlardan gelen babalarda çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilinç yaratmayı hedefler.

İşsiz olmanın veya düşük ücretle çalışan bir baba olmanın kötü bir baba olmak anlamına gelmediğini öğrenmek, babanın kendisini çocuklarıyla ilişkisinde daha yeterli ve memnun hissederek daha az stres yaşamasına, bu da aile ilişkileri üstünde olumlu etkilere yol açacaktır. Kültürümüzde kadınların aksine, erkeklerin evleri, aileleri ve maddi durumlarına ilişkin sıkıntılarını arkadaşlarıyla paylaşmadıkları bilinen bir olgudur. Babaların bu sıkıntılarını paylaşabilmek için fazla fırsatın olmaması da stres yüklerini artırır. BADEP'in grup tartışmalarıyla ve katılımcıların birbirleriyle problem ve deneyimlerini paylaşmalarıyla uygulanması, babaların belki de başka hiç kimseye paylaşmadıkları şeyleri konuşmalarına olanak verir.

BADEP'in başlıca hedef grubu İstanbul'a göç etmiş, düşük gelirli babalardır. Bu babalar büyük kente uyum sağlamanın yanı sıra, pek çok sosyal ve duygusal sorun yaşama olasılığı ve riski olduğundan bu nokta çok önem taşır.

Program aile içi ilişkiler ve psikolojik sağlığa bağlı olarak ortaya çıkabilecek sorunları da önleyici niteliktedir. Diğer bir deyişle BADEP'in önleyici sağlık konusunda da önemli bir işlevi vardır.

Babaların çocuk eğitimi ile bu sürece katılımı konusunda kendi önemlerini fark etmeleri, sorumlulukları annelerle paylaşmaya başlamalarına neden olmaktadır. İstanbul'a göçle gelmiş ve bu yüzden çok sorunlar yaşayan düşük gelirli ailelerdeki annelerin geleneksel olarak aile içinde sorumlulukları daha fazladır. Erkeklerin çocuk eğitimi ve gelişimine yapacağı katkının, ailede önemli bir değişikliğe yol açacağı düşünülmektedir. Hem kadının konumu, hem de aile içi ilişkiler konusunda daha mutlu bir aile ortaya çıkacaktır.

Çocuk gelişiminde babalar anneler kadar önemlidir. Bu nedenle Anne Çocuk Eğitim Vakfı 1996'da Baba Destek Programı'nı bir pilot proje bağlamında başlatmıştır. Program, babaları çocuk gelişimi konusunda bilgilendirip desteklemeyi ve çocuk eğitiminde ne denli önemli olduklarına dair bilinçlendirmeyi amaçlar.

Baba Destek Programı'nın Tarihçesi

1996'dan beri programın üç pilot uygulaması gerçekleştirilmiş, 1999'dan itibaren

program daha büyük ölçekte, İstanbul'da ve Kocaeli'nde uygulanmıştır. Uygulamaların aşamaları aşağıdaki gibi gelişmiştir:

a) Pilot projeler:

İlk pilot proje İstanbul'da bir Halk Eğitim Merkezi'nde, 1996 yılının 14 Nisan – 26 Mayıs tarihleri arasında beş haftalık bir program olarak, 11 babanın katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu piloy uygulama sonunda program süresinin kısa olduğuna karar verilmiş, 12 haftaya çıkarılmıştır. On beş babanın katıldığı ikinci pilot proje Türk-İş'e bağlı Kristal-İş Sendikası'yla yapılan anlaşma sonucunda Paşabahçe Cam fabrikasında gerçekleştirilmiştir. İkinci pilot projenin mezuniyet töreni sırasında, katılımcı babaların bazılarının eşlerinin sağladığı geribildirim vasıtasıyla programın aile içinde demokratik ve uyumlu bir ortam yaratılmasını desteklediği gözlenmiştir. Katılımcıların paylaşımları göz önünde bulundurulduğunda çocuklarıyla ilişkilerinin daha da geliştiği, kızgınlık gibi tepkilerinin azaldığı ve sorun çözme konusunda kendilerini daha güçlü hissettikleri görülmüştür. Sendika binasında çocuklara yönelik bir kütüphane oluşturulması ve kitap alışverişinde bulunulması fikri işçiler tarafından büyük hevesle desteklenmiş ve yaşama geçirilmiştir. Üçüncü pilot proje İstanbul'da dört ayrı semtte, beş ayrı grup halinde, 1998 yılının Şubat ile Temmuz ayları arasında gerçekleşmiştir. Gruplar, farklı sosyo-ekonomik düzeylerin yaşadığı bölgelerden seçilmiştir. Kurfalı Şeyh Şamil İlkokulu üçüncü sınıf öğrencilerinin babalarından oluşturulan iki grup daha çok gelir ve eğitim düzeyi düşük babaları kapsarken, Kemerköy İlkokulu birinci sınıf öğrencilerinin babalarından oluşturulan grup, gelir ve eğitimi daha yüksek babalardan oluşmuştur. Toplumsal Araştırmalar Vakfı'nın Kadıköy Şubesi'nde ve Küçükyalı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nda gerçekleştirilen gruplar ise genelde geliri ve eğitimi orta düzeydeki babalardan (Anne-Çocuk Eğitim Programı'na katılan annelerin eşlerinden) oluşmuştur.

Bu uygulamalar programın farklı ekonomik ve eğitim gruplarından babalarla uygulanabildiğini, her grup için etkilerin benzer olduğunu göstermiştir. Farklı ortamlardan gelen babaların babalık konusunda benzer deneyimleri ve talepleri bulunmaktadır; bu benzerlikler programın tüm nüfus dahilinde uygulanabilmesini mümkün kılmaktadır.

Bunun yanısıra, toplantılarda babaların deneyimlerini paylaşabileceği katılımcı yöntem kullanılmasının babaların katılımını ve verdikleri dikkati olumlu şekilde etkilediği gözlenmiştir. Bu paylaşımlar esnasında yeni doğmuş bebeği kucaklamaktan çekinmekten, daha büyük çocuklarının çete üyesi olmalarından korkmalarına, babaların pek çok konu hakkında konuşmaya ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Bu gözlemler, bahsi geçen ihtiyaçlara cevap verecek bir program sunulduğunda babaların o programa katılacağını doğrular niteliktedir.

b) Uygulamalar:

Pilot projelerin ardından, programın yaygınlaştırılması için etkili stratejiler araştırılmıştır. Programın uygulanmasında ilkokulların en etkili kurumlar olacağına, buralarda çalışan gönüllü öğretmenlerden faydalanılmasına karar verilmiştir. Buna bağlı olarak İstanbul ve Kocaeli'nden 33 gönüllü öğretmen Ocak 2001'den itibaren liderlik eğitimi modeli dahilinde eğitim almaya başlamış, bir yıl eğitim aldıktan sonra grup lideri olma hakkını kazanmışlardır. Bu uygulamaların tümü çok başarılı olmuştur. Program uygulamasını kolaylaştıran gönüllü öğretmenlerin öğretme becerileri bu başarıda önemli rol oynamıştır. Dahası, program sadece babalara fayda sağlamayıp, öğretmenlerin de sınıf içi

faaliyetlerini ve öğretme becerilerini desteklemektedir. Üstelik anne-babaların okula olan ilgilerinin artmasında ve çocuklarının eğitim ihtiyaçlarına daha duyarlı olmalarına da etki etmiştir. 2001 yılında ilkokullarda ve Halk Eğitim Merkezleri'nde Milli Eğitim İl Müdürlüğü'nün izniyle ve bu öğretmenler vasıtasıyla 89 uygulama gerçekleştirilmiş, programa 928 baba katılmıştır. Ocak 2002'de, İstanbul'da ve Kocaeli'nde 1799 baba bu hizmetten faydalanmıştır. Gözlemcilerin ve grup liderlerinin sağladığı geribildirim doğrultusunda 2002-2003 program yılı uygulamasında program yeniden gözden geçirilmiş, bazı konular genişletilmiş, bazıları birleştirilmiş, tüm konuların içeriği yenilenmiştir. Bunun sonucunda 15 hafta süren program 13 haftaya indirilmiştir. 2003'ten beri program 13 haftalık bir uygulama olarak gerçekleştirilmektedir.

Programa 2 ila 10 yaşları arasında çocuğu olan okuryazar babalar katılabilir. Ancak lise veya üniversite mezunu olmak bir engel teşkil etmez. Gruplar, 15 kişiyle sınırlıdır. Her haftalık toplantı yaklaşık 2.5 saat sürer. Her toplantıda bir çay molası verilir; mola, babaların birbirleriyle ve grup lideriyle daha yakınlaşmasına olanak verir. Katılımcılar, bir grup dinamiği yaklaşımı çerçevesinde sorunlarını ve deneyimlerini paylaşırlar. Babaların daha önce kimseye söylememiş oldukları fikir ve duygularını paylaşabilecekleri bir ortam yaratılır ve babaların sorunlara grupça bir çözüm bulmaları beklenir. Toplantı zamanına katılımcılar karar verir; grup toplantıları gündüz veya gece saatlerinde, hafta içinde veya hafta sonunda olabilir. Konu ekleri olarak katılımcılara dağıtılan yazılı materyaller AÇEV tarafından sağlanır.

Baba Destek Programı'nın Genel Nitelikleri

Programın amaç, içerik ve uygulama gibi nitelikleri bu bölümde ele alınacaktır.

Programın amacı

Aile birimi bir anne, bir baba ve çocuklardan oluşur; çocuk gelişiminde babalar anneler kadar önemli bir rol oynarlar. Buna bağlı olarak programın amaçları şu şekilde listelenebilir:

- Babanın çocuk gelişimdeki önemini farkına varması
- Babanın çocuk gelişimi konusunda bilgi edinmesi
- Babanın edindiği bilgiler ışığında çocuğun gelişimine uygun beklentiler içine girmesi
- Çocuk istismarının önlenmesi
- Babanın, çocuk gelişiminde daha etkili bir rol oynayabilmesi için gerekli desteği alması
- Babanın da çocuk yetiştirmeye dahil edilmesiyle cinsler arası bir denge sağlanması
- Babanın demokratik yöntemler hakkında bilgi edinip bunları evde, eşi ve çocuklarıyla yaşama geçirmesi, böylece daha demokratik, daha mutlu bir aile ve toplum yapısının desteklenmesi
- Babanın programda öğrendiği bazı becerileri (iletişim becerileri, problem

çözme stratejileri, vs.) başka ilişkilerinde de kullanması.

Program Konuları

1. Sözleşme / tanışma
2. Babanın rolü, önemi ve çocuk olan etkisi
3. Aile tutumları
4. Çocuğun davranışlarının kabul etme ve etkin dinleme
5. Ben dili
6. Olumlu disiplin yöntemleri I
7. Olumlu disiplin yöntemleri II
8. Çocukların gelişim alanları ve bedensel gelişim
9. Zihinsel gelişim ve kitap okumanın önemi
10. Sosyal gelişim
11. Duygusal gelişim
12. Oyun ve çocukla geçirilen zamanın önemi
13. Genelleme – Programın sonlandırılması, sertifika töreni

YÖNTEM

Amaç

Baba Destek Programı 1996'da pilot proje olarak başlatılmış, 1999'dan beri de İstanbul ve Kocaeli'nde daha büyük ölçekli olarak uygulanmıştır. Ancak şimdiye dek programın değerlendirilmesi hiç yapılmamıştır.

Bu araştırmanın amacı Baba Destek Programı'nın babaların deneyimleri, ilişkileri ve bakış açıları üzerindeki etkilerini hem niteliksel, hem de niceliksel açılarından incelemektir. Programın genel olarak etkisi, grupta nasıl uygulandığı ve babaların programdan nasıl faydalandıkları ele alınacak başlıca konulardır.

Yöntem bölümü, iki ayrı kısımda rapor edilecektir:

- a) Tutum envanteri vasıtasıyla programın niceliksel değerlendirmesi
- b) Mülakatlar aracılığıyla programın niteliksel değerlendirmesi.

Katılımcılar

Niceliksel araştırma

İstanbul ve Kocaeli'nin farklı sosyo-ekonomik düzeydeki semtlerinde Baba Destek Programı'na (BADEP) yönelik çağrılar yapılmıştır. Bu illerde 2001-2002 yılları arasında BADEP'in tanıtım programlarına katılan babalar niceliksel araştırmanın örneğine dahil edilmiştir. Bazı babalar, çeşitli nedenlerden dolayı ileri haftalarda programa katılmaya devam edememişlerdir. Diğer bir deyişle tutum envanterini dolduran babaların tümü BADEP'i tamamlamamıştır. Örneğin özelliklerine bakıldığında, babaların çoğunun düşük ila orta sosyo-ekonomik ortamlardan geldiği görülür. Tüm babaların ortak bir yönü, her birinin 2-10 yaş arasında bir çocuğunun bulunmasıdır; başka bir deyişle, hepsinin ya anasının, ya da

1.-3. sınıfa devam eden en az bir çocuğu vardır.

BADEP'i duyan ve okullardaki tanıtım programlarına katılan babaların yanı sıra, İstanbul ve Kocaeli'nde Türk Silahlı Kuvvetleri'nde astsubay veya subay olan babalar da rasgele seçilerek örneğe dahil edilmiştir. Eğitim-Sen Sendikası'nın şubelerindeki toplantılara katılan bir grup öğretmen de tutum envanterini doldurmuştur. Tutum envanterini dolduran babaların sayısı 1379'dur ancak, formu dolduran her baba programı tamamlamamıştır. Bazı babalar programla ilgilenmiş, fakat çeşitli nedenlerden dolayı katılamamıştır.

Niteliksel araştırma

Derinlemesine mülakat yapılan anne ve babalar, 2001-2002 döneminde İstanbul ve Kocaeli'nde bu programa katılmış tüm babaların arasından rasgele seçilmiştir. Mülakatların yapıldığı dönemde Baba Destek Grupları'na katılan tüm babaların adı rasgele olarak bir listeye dökülmüştür. Sonra da rasgele bir sayı seçilmiş, o sayıya tekabül eden babalar belirlenmiştir. Anneler de aynı yöntemle seçilmiştir.

Mülakatların yapılmaya başlandığı ilk zamanlarda seçilen babalarla anneler çift

değildi. Fakat son yedi mülakat çiftlerle yapılmıştır. Amaç eşlerin birbirlerini etkilemelerini ve bilgi akışına engel olmalarını önlemek olduğundan, sadece aynı aileden gelen anne ve babalar birlikte mülakata alınmıştır.

Araçlar

Tutum Envanteri

Baba Destek Programı'nın ne denli etkili olduğunu değerlendirmek için programın öncesinde ve sonrasında bir anket yapılmıştır. Bu anketin, babaların bilgileri çerçevesinde yaratılan değişimin ne olduğunu anlamaya yardımcı olduğu görülmüştür. Ancak, BADEP babaların tutum ve davranışlarında değişiklik yaratmayı amaçladığından bu anketin yetersiz kalacağı düşünülmüş, bu nedenle babaların davranışlarındaki değişikliklerin derinlemesine mülakatlarla ve tutum envanteriyle ölçülebileceği kanısına varılmıştır.

Mevcut envanterler gözden geçirilmiş, BADEP ile gerçekleşeceği öngörülen tutum değişikliklerini ölçebilecek uygun bir envanter bulunamamıştır. Halihazırda varolan çoğu envanterin anneyi hedeflediği, aileleri hedefleyen envanterlerin büyük çoğunluğunun ise ya tercüme, ya da uyarlama olduğu görülmüştür.

Bu nedenle BADEP'e özel bir tutum envanteri geliştirmek üzere çalışmalara başlanmıştır. İlk olarak BADEP konuları çerçevesinde hedeflenen tutumların tam bir listesi çıkarılmıştır. Bu 15 konunun her biri için tutumları ifade eden cümleler oluşturulmuştur. Program öncesindeki ve program sonrasında değişmesi beklenen tutumlar yeniden düzenlenmiş, böylece 122 konu-temelli madde ortaya çıkmıştır. Tekrar eden temalar çıkarılınca bu sayı 95'e düşmüştür. Program dahilindeki ağırlıkları göz önünde bulundurularak bu temalar tekrar gözden geçirilmiş, elde 69 madde kalmıştır. Bu 69 maddelik envanter bir grup öğretmene uygulanmış, maddeler konusundaki yorumları talep edilmiştir. Özellikle üç konuya ilişkin yorum yapmaları istenmiştir: tüm maddelerin yeterince açık ve anlaşılır olup olmadığı; maddelerin ifade edildiği şekilde rahatsızlık veren bir nokta bulunup bulunmadığı; ve maddelerin babalardaki tutum değişikliğini yeterli derecede ölçüp ölçmeyeceği. Sağlanan yorumlar doğrultusunda son değişiklikler yapılmış, envanter 65 maddeyle kullanıma hazır hale gelmiştir.

Tutum envanteri 1379 kişiye uygulanmıştır. Her maddenin taban sayısı 20 kişi olarak belirlenmiş, buna bağlı olarak 65 madde için alt limit olarak 1300 babanın doldurması öngörülmüştür. Hangi maddelerin gruplandığını görmek için faktör analizi yapılmış, tutum envanterinin öngörülen dört faktörü ölçtüğü bulunmuştur. Anketin her sorusuna verilen puanlar toplanıp soru sayısına bölünmüştür. Bu alt-ölçek puanları geleneksel olmayan roller, yetkeci olmayan tutum, tavizkâr olmayan tutum ve iletişim açıklığı olarak adlandırılmıştır. Diğer maddelerle yeterli oranda korelasyonu olmayan sekiz madde envanterden çıkarılınca 57 madde kalmıştır.

Geleneksel olmayan rolleri kapsayan birinci faktör 17 maddeden oluşurken, ikinci faktör olan yetkeci olmayan tutumun 18 maddesi bulunmaktadır. Tavizkâr olmayan tutum 10 maddeden, dördüncü faktör olan iletişim açıklığı ise 12 maddeden oluşmuştur.

Madde 5, 10, 15, 19, 25, 27, 31, 35, 39, 45, 47 ve 51 pozitif, geri kalan tüm diğer maddeler negatif maddelerdir. Daha sonra her dört alt ölçeğin güvenilirlik

değerleri hesaplanmıştır. Faktörlerin Cronbach alfa değerleri oldukça yüksek çıkmış, sırasıyla .8528, .8069, .7343, .7659 olarak bulunmuştur.

Babaların tutumlarındaki değişiklikleri belirlemek için Likert tarzı bir skala uygulanmıştır (Bkz. Ek 1). Skalada babaların her bir madde için "Tamamen Katılıyorum," "Katılıyorum," "Kararsızım," "Katılmıyorum" veya "Hiç Katılmıyorum" şeklinde bir yanıt vermeleri istenmiştir. "Tamamen Katılıyorum" seçeneğine 1 puan, "Katılıyorum" seçeneğine 2 puan, "Kararsızım" seçeneğine 3 puan, "Katılmıyorum" seçeneğine 4 puan, "Kesinlikle Katılmıyorum" seçeneğine 5 puan verilmiştir. Buna bağlı olarak her baba, her faktör için genel bir puan almıştır: Babanın puanı yükseldikçe, gelenekselliği, otoriterliği, tavizkarlığı da o oranda düşmüş demektir. Buna karşın pozitif maddelerin puanlaması ters çevrilmiş, yani "Tamamen Katılıyorum" seçeneğine 5 puan, "Katılıyorum" seçeneğine 4 puan, "Kararsızım" seçeneğine 3 puan, "Katılmıyorum" seçeneğine 2 puan, "Kesinlikle Katılmıyorum" seçeneğine 1 puan verilmiştir. Benzer bir şekilde, daha yüksek puanlar, iletişim konusunda olumlu değişimlere işaret etmektedir.

Program öncesinde tüm faktörlerin birbiriyle korelasyonu tüm faktörler için yüksek çıkmıştır. Dört faktörün korelasyon tablosu Ek B'de verilmiştir.

Bireysel Mülakatlar

Derinlemesine bireysel mülakatlar başlıca veri kaynağı olmuştur. Hem babalarla, hem de annelerle bireysel, derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Annelerin yedisi, mülakat yapılan yedi babanın eşidir.

Bu mülakatların amacı, görüşülen kişilerin program hakkındaki fikir ve görüşlerine odaklanmaktır. Bu kişilerin deneyimlerini anlamak ve daha derinlemesine ve ayrıntılı bilgi edinmek çalışmanın hedefleri arasındaydı. Bunun yanı sıra, görüşülen kişilerin programdan neler anladıklarını kendi açlarından ifade edebilecekleri bir çerçeve de sunulmuştu.

Bireysel mülakatlarda kılavuz mülakat yaklaşımı ile standardize edilmiş açık uçlu mülakat yaklaşımlarının bir kombinasyonu kullanılmıştır. Kılavuz mülakat yaklaşımı her kişiden ortak bilgiler elde etmek ve mülakat sırasında tüm ilgili konuların üstünden geçildiğinden emin olmak için bir kontrol listesi olarak kullanılmıştır. Ancak sorular önceden kelimeye dökülmemiş, bu da mülakat esnasında soruların ifade biçiminin ve sıralamasının her görüşülen kişiye göre uyarlanmasını gerektirmiştir. Diğer yandan, standardize edilmiş açık uçlu mülakatlarda yapıldığı gibi, görüşülen her kişiye aynı soruların aynı kelimelerle sorulacağı bir dizi soru hazırlanmıştır. Böylece görüşülen her kişiden sistematik ve eksiksiz veri elde edilebilmiştir. Kılavuz mülakat yaklaşımıyla standardize edilmiş açık uçlu mülakatın bu şekilde birleştirilmesi, mülakat öncesinde bazı temel soruların kesin ifadesinin belirlenmesine olanak verirken, mülakatçının daha derinlemesine bilgi edinme çabalarında daha esnek olabildiğini sağlamıştır. Baba mülakatı 24, anne mülakatı ise 26 sorudan oluşmuştur. Demografik bilgilere yönelik sorunlar mülakata dahil edilmemiştir. Bireysel mülakatların soruları bazı genel ana noktalar çerçevesinde oluşturulmuştur.

Babalarla gerçekleştirilen bireysel mülakatlar başlıca olarak babaların yaşadığı değişime odaklanıp, daha çok deneyim edilen değişim sonucunda babaların eşleri, çocukları ve arkadaşları gibi hayatlarındaki önemli kişilerle olan ilişkilerine eğilmiştir. Babanın algıları ve öz saygıları, programdan nasıl faydalandıkları ve

ne gibi değişimler yaşımiş oldukları bir diğer odak konusudur. Mülakatta ayrıca programın, müdahale stratejilerinin esas odak noktası olan çocuğun yaşamında ve aile ortamında, örneğin babanın çocuk yetiştirme tekniklerinde ve baba-çocuk ilişkisinde bir fark yaratıp yaratmadığına dair sorular da yer almıştır. Bazı sorular bu hizmetin, örneğin çocuklarının büyümesine, öğrenmesine ve gelişmesine yardımcı olabilmesi gibi ailenin belirlenmiş ihtiyaçlarına yanıt verip vermediğini ölçmüştür. Son olarak da babanın grup lideri ve program hakkında görüşlerini ifade etmesi istenmiştir. Babalardan hem program içeriği, hem de uygulaması hakkında konuşması istenmiş, programın en çok ve en az faydalı unsurlarını belirtmeleri talep edilmiştir.

Annelerle gerçekleştirilen bireysel mülakatlar daha çok annelerin kocalarında programa atfedebilecekleri herhangi bir değişim gözlemleyip gözlemediklerini kapsamaktaydı. Annelerin, eşlerinde çocuklarına, kendilerine ve arkadaşlarına ilişkin gözlemedikleri değişiklikler hakkında görüşleri sorulmuştur. Bu mülakatların amacı, babaların ifade ettiklerini doğrulama amacı taşıyordu.

Babalarla yapılan mülakatlar genelde işyerlerinde veya kahvelerde, bire bir ve yüz yüze yapılmıştır. Bazı nadir durumlarda mülakat babanın evinde yapılmıştır. Annelerle yapılan mülakatlar genelde annelerin evinde, bire bir ve yüz yüze yapılmıştır. Anne ve babaların yedisi birbiriyle evliydi ve aynı zamanda, ama farklı yerlerde mülakata alınmışlardır. Baba mülakatları ortalama 55 ila 70 dakika, anne mülakatları ise 45 ila 60 dakika sürmüştür. Anne ve babaların izniyle mülakatlar kaydedilmiş, böylece hem verilerin kesinliği garantiye alınmış, hem de mülakatçı dikkatle dinlemeye ve soru sormaya odaklanabilmiştir. Kayda değer yorumlar kayıt cihazı sayesinde gerektiğinde kelimesi kelimesine kağıda dökülebilmştir. Kaydedilen bireysel mülakatlar mülakatın hemen sonrasında kağıda dökülmüştür.

Uygulama

Programa katılan babaların tümü rasgele olarak listelenmiştir. Ardından bir sayı seçilmiş, o sayıya tekabül eden babalar aranmış ve bir mülakat randevusu ayarlanmıştır. Mülakat yapılmasını istemeyenlerin olduğu durumlarda yeni bir sayı ve yeni bir kişi seçilmiştir. Bu olasılığı en aza indirmek için her grupta katılımcılarla mülakat yapılacağı ve bu konuya ilişkin telefonla aranabilecekleri söylenmiştir.

Bireysel mülakatlar için sorular ana hatlarıyla belirlendikten sonra programa katılmış babalarla iki kez test edilmiştir.

BULGULAR

Bu rapor dahilinde bulgular iki ana bölüm halinde sunulacaktır. İlk bölümde tutum envanterinin niceliksel analiz sonuçları aktarılacaktır. İkinci bölüm ise hem annelerle, hem de babalarla yapılmış olan bireysel, yarı-yapılandırılmış mülakatların niteliksel değerlendirmesini ortaya koyacaktır. Her iki bölümde, örneklemin demografik tanımı da verilecektir.

NİCELİKSEL ARAŞTIRMA

Örneklemin demografik özellikleri

Tutum envanteri 1379 babaya uygulanmıştır. Babaların yaşları 20 ila 50 arasındadır ve büyük çoğunluğu (% 60.3) 30-39 yaş aralığındadır.

Tablo 1

Babaların eğitim düzeyi

Eğitim düzeyi	%
İlkokul terk	1,7
İlkokul	28,3
Ortaokul	13,6
Lise	26,9
Üniversite	29,5

Eşlerin çoğunluğu (% 51.3) ilkokul, % 27.5'i lise, % 22.1'i ise üniversite mezunudur.

Babaların iş statüsüne gelince; % 29.6'sı vasıflı işçi, % 21.8'i memur, % 16.2'si küçük iş sahibi, % 9.5'i vasıfsız işçidir. Babaların % 8.3'ü özel sektörde yöneticidir, % 6.1'i ise bu sektörde çalışmaktadır. Babaların % 3.6'sı emekli, % 1.2'si ise işsizdir.

Eşlerin büyük çoğunluğu (% 72.5) evkadını, % 13.5'i memur, % 5.1'i ise özel sektörde çalışmaktadır.

Tutum Envanterinin Bulguları

Geleneksel olmayan roller, yetkeci olmayan tutum, tavizkâr olmayan tutum ve iletişim açıklığı olarak adlandırılan tüm alt ölçeklerde program sonrasında istatistiksel açıdan anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Tutum envanteri babalara hem program öncesinde, hem de sonrasında

uygulanmıştır. Burada sunulan bulgular, babaların iki ayrı zamanda doldurduğu tutum envanterlerinin karşılaştırmasıdır.

Tablo 2

Dört faktörün program öncesi ve sonrasında ortalama değerleri ve standart sapmaları

Faktörler	Program Öncesinde			Program Sonrasında		
	Ort.	SS	Toplam sayı	Ort.	SS	Toplam sayı
Geleneksel olmayan roller	3.0838	.61236	400	3.5479	.66914	400
Yetkeci olmayan Tutum	3.9456	.44109	396	4.2295	.49450	396
Tavizkâr olmayan Tutum	3.2024	.56188	412	3.4364	.57852	412
Açık İletişim	3.4679	.86351	402	3.5373	1.02162	402

Öntest ve sontest bulgularına bakıldığında, genel eğilim dört faktörün de arttığı yönündedir. Maddelerin içeriği ve puanlama sistemi nedeniyle, geleneksel olmayan roller, yetkeci olmayan, tavizkâr olmayan ve iletişim açıklığı tutum faktörlerinin puanlarında artış, baba ile çocuğun arasındaki iletişimde olumlu bir değişim olduğuna, geleneksel, yetkeci ve tavizkar tutumlarda azalma olduğuna işaret eder. Tüm bu faktörler tutumda değişikliği ortaya koyarken, her birinin ortalama değerleri istatistiksel açıdan önemli derecede farklıdır. Tüm faktörlerin program öncesinde ve sonrasında ortalama değerleri 0.01 düzeyinde birbiriyle yüksek oranda korelasyon içindedir.

Geleneksel olmayan rollerin puanında artış ($t = -18.650$; $p = .000$; $df. [1-399]$), babaların aile içinde daha az geleneksel tutumlara bürünmüş oldukları anlamına gelir. Bunun yanı sıra, babalığa yaklaşımda yetkeci olmayan tutumun ($t = -13.142$; $p = .000$; $df. [1-395]$) ve tavizkâr olmayan tutumun ($t = -8.967$; $p = .000$; $df. [1-411]$) arttığı görülmektedir. İletişim açıklığı faktöründeki artış ($t = -3.011$; $p = .003$; $df. [1-401]$) baba-çocuk arasındaki iletişimde olumlu bir değişim yaşandığını destekler niteliktedir.

Programın amaçları ve bu amaçlar çerçevesinde program dahilinde ele alınan konular ele alındığında, bulgular program uygulamasıyla hedeflenen tutumların yaşama geçirilmesinde programın son derece etkili olduğunu göstermektedir.

NİTELİKSEL ARAŞTIRMA

Örneklemin demografik özellikleri

Niteliksel araştırma bağlamında mülakat yapılan 14 annenin yaşları 28 ila 41 arasında, mülakat yapılan 18 babanın yaşı ise 32 ila 46 arasındadır.

Örneklemdaki annelerin çoğunluğu ilkokul, babaların çoğu ise lise mezunudur (Bkz. Tablo 3 ve Tablo 4).

Tablo 3

Annelerin eğitim düzeyi

Eğitim düzeyi	Kişi sayısı	%
İlkokul	9	64,3
Ortaokul	1	7,1
Lise	2	14,3
Üniversite	2	14,3
TOPLAM	14	100

Tablo 4

Babaların eğitim düzeyi

Eğitim düzeyi	Kişi sayısı	%
İlkokul	3	16,7
Ortaokul	4	22,2
Lise	6	33,3
Üniversite	3	16,7
Bilinmeyen	2	11,1
TOPLAM	18	100

Annelerin sadece üçü ev dışında çalışırken (% 21.4), babaların tümü çalışmaktadır. Çalışan üç anneden ikisi memur, biri işçidir. Babaların altısı işçi (% 37.5), beşi memurdur (% 31.25); altısının ise kitapçı, tekstilci ve trafik müşaviri gibi kendi işleri vardır.

Evlilik süresine bakıldığında, hem annelerin, hem de babaların ortalama 11.5 yıldır evli olduğu görülmektedir. Hem annelerin, hem de babaların çoğunluğunun iki çocuğu vardır. Mülakat yapılan tüm anne ve babaların yaşı 2 ila 10 arasında en az bir çocuğu bulunmaktadır. BADEP babalar vasıtasıyla dolaylı olarak yaşları 0-23 arasında olan 44 çocuğa ulaşmıştır.

BABALARIN GÖRÜŞLERİ

Babalarla yapılan mülakatlar incelendiğinde, verilen yanıtları iki başlık altında toplamanın mümkün olduğu görülmüştür:

1. Babaların program hakkındaki fikir, değerlendirme ve önerileri
2. Babaların kendi ifadeleriyle programın etkilerine dair görüşleri

Bu bölümde ilk olarak babaların program uygulaması hakkındaki fikir ve önerileri ele alınacaktır. Ardından babaların görüşleri kendi ifadeleriyle sunulacaktır.

Babaların program hakkındaki fikir, değerlendirme ve önerileri

Babaların konuların ele alınış biçimi ve bilginin aktarılma şekli hakkındaki görüşleri genel olarak olumluydu. Konuları grupta tartışabilmeleri ve konuların öğretme yaklaşımı içinde zorla kabul ettirilmeye çalışılmaması onlara en cazip gelen noktaları.

- Her toplantıdan sonra babalar rahatlamış olarak ayrılıyordu. Size bir şeyleri yaşatıp hissettirerek öğrettikleri için insan öğrenilen şeyi daha fazla içselleştirebiliyor. (B 9)
- Program bizi değiştirmek yerine, bize yol gösterdi. Ben zaten çocuğumu döven bir baba değildim. Program bana bazı temel teknik bilgiler öğretti. Program bize yöntemler sağladı. Fikirlerimi daha iyi uygulamama olanak verdi. (B 2)
- Öbür babalar da, ben de kısa vadeli çözümler bekliyorduk, özellikle de bir sorun hakkında pratik tavsiyeler gibi şeyler. Programda bunlar yok; program uzun vadede ilişkiyi geliştirmeye yönelik çözümler sağlıyor. (B 3)
- Program belki de tiyatro oyunu gibi videoya çekilebilir, bu hatırlamayı kolaylaştırabilir. (B 6)

Bunların yanı sıra, bazı babalar grup liderinin uzman olduğuna inandıkları için programı farklı şekilde algıladıklarını ifade etmişlerdir.

- Hayatta insanın kendini kontrol etmesi gerçekten de şart. Bunu herkes bilir. Ama bu konu böyle bir programda dile getirildiğinde farklı algılanıyor. Bunu bir eğiticiden öğrenmek farklı bir etki yaratıyor. Ben de kendime buna göre dikkat ediyorum. (B 4)

Babaların grup lideri hakkında farklı görüşleri vardı. Bazı babalar grup liderlerinin maharetli olduğu görüşündeydi.

- Öğretmenimiz çok hoşgörülüydü ve konusuna çok hakimdi. Onu dinlememizi sağlıyordu, herkesin anlayabileceği şekilde anlatıyordu. Ne

olacağını önceden bilmeden bazı şeyler uygulardık, bize nedenlerini daha sonra açıklardı. (B 14)

- Toplantılarda atmosfer çok sıcaktı ve bu sıcaklığı lider sağlıyordu. Çok içtendi. Herkes fikrini açıkça söyleyebiliyordu. Liderimiz bir yandan bizi dinlerdi de. Bizi dinlerken gösterdiği ciddiyet diğer babalara da yansdı. (B 2)
- Grup liderimizi sanki uzun yıllardır tanıyor gibiydik. Bir arkadaş gibiydi. Toplantılar sırasında bir öğretmen-öğrenci ilişkimiz olsaydı bu kadar memnun kalmayacağıma ve konuları bu kadar iyi öğrenemeyeceğime eminim. Kendini ifade etme tarzı, karşısındaki insanı kısa sürede anlama yeteneği ve her şey için bir cevabının olması, liderimizin en iyi özellikleriydi. Yaşına rağmen herkesle oldukça rahattı. Örneğin ben kendimden büyük insanlarla kendimi pek rahat hissetmem ama, kendi yaşımıdaki veya benden daha küçük insanlarla kendimi daha rahat hissederim. (B 1)

Öte yandan bazı babalar da grup liderlerinin pek etkili olmadığı görüşündeydi.

- Ben liderlerin yetersiz olduğuna inanıyorum, belki de deneyimsiz oldukları için. Bazen iki lider vardı. Sürekli ne yapılması gerektiğini birbirlerine soruyorlardı. Ebeveynleri düşündüğümde, belli bir süreden sonra program bir yük haline geldi, sayımız azaldı; devamlılık gönüllü ve içten değildi. Bu da programın gerekliliğinin iyi ifade edilememiş olduğunu gösteriyor. Öğretmenler program öncesinde bir tanışma toplantısı düzenlemeliler. Liderler konuları da çok iyi bilmiyordu. Üstelik baba değillerdi. Başka babalarla birlik içinde olmak için ve babaların sorunlarını anlamak için bence bir baba olmak avantaj sağlar. (B 3)

Babaların yaşadıkları grup deneyimine dair genelde olumlu fikirleri vardı. Bundan fayda sağladıklarını belirtmişlerdir.

- Bu grup deneyimini daima hatırlayacağım ve ileride, belli koşullarda, grupta öğrendiğimiz şeyleri hatırlamaya çalışacağım. Öğrendiğimiz bilgileri kullanacağım. (B 8)
- Grupta gerçekten de bilinçli babalar da vardı; bazen fikirlerimizi paylaşabileceğimiz 5-6 kişilik baba grupları oluyordu. Çok mantıklıydılar. Öte yandan tek bir kelime etmeyen bir baba da vardı. (B 14)
- Bu programa katılmış olan diğer babalarla sık sık bir araya gelip toplantılarda tartışılan konular hakkında konuşuyoruz. Program bitmeden önce birbirimizin telefon numaralarını almıştık, bazen dini bayramlarda birbirimizi ararız. (B 7)
- Başkalarının çocuklarıyla yaşadığı şeyleri dinlemek, benzer bir durumla karşılaştığımda nasıl davranmam gerektiği hakkında ufkumu genişletmeme yardımcı oldu. (B 8)

Ancak grup olmak tüm babalar için cazip değildi.

- Program sırasında canımı sıkın bir şey, bazı insanların fazla uzun konuşmasıydı. Saçma sapan konuşuyorlardı. (B 2)

Daha fazla konunun eklenmesine dair öneriler de vardı.

- Keşke programda ekonomik sıkıntıları olan bir babanın çocuğuna nasıl davranması gerektiği konusu da işlenseydi. Çocuk bir şeyler isteyecek; baba çocuğun isteklerini karşılayamadığı zamanlarda nasıl davranmalı? (B 13)
- Programın başında, bir veya iki toplantı boyunca keşke babanın kişiliği, nasıl yetiştirildiği, ailesiyle eskiden nasıl bir ilişkisi olduğu ve bir sorununun olup olmadığı konuları konuşulsa. Kısacası, bir hafta babaların geçmişteki yaşamı konusuna ayrılabilir. (B 1)

Babalar programın daha uzun sürmesi dileklerini de ifade etmişlerdir.

- Program daha uzun olabilirdi veya konular daha ayrıntılı işlenebilirdi. (B 14)
- Program bana göre çok kısaydı. Konuşmak istediğim çok şey vardı. Konuşamadım. Konuşmak için herkesin eşit fırsatı olmadı. Toplantılar haftada iki kez yapılabilir. Bunun yanı sıra sadece babalara özel bir toplantı yeri de yaratılabilir. (B 1)

Babaların çoğu annelere de yönelik bir program olması gerektiği inancını paylaşıyordu.

- Tüm üyeler program konularını evde, aile içinde uygulamalı. Bu eğitimin sadece babalara verilmesi beni rahatsız etti. (B 7)
- Bence ilişki üstündeki olumlu sonuçlarının daha fazla olması için anneler de benzer bir eğitimden geçmeli. (B 8)
- Eşlerimiz de böyle bir programa katılsa, herşey farklı olurdu. Ancak eşler babalardan ayrı bir grupta aynı konuları konuşmalı. Bir grupta annelerin ve babaların birlikte olması olmaz. Erkekler başka erkeklerle olduklarında farklı, eşleriyle olduklarında farklı davranıyorlar. (B 15)

Bunların yanı sıra, babalar daha fazla tanıtım yapılması gerektiğini söylemiş, pek çok kişinin programın varlığından haberdar olmadığını ifade etmişlerdir.

- Biz bir şekilde bu tür eğitici programları duyuyoruz ama haberi olsa böyle programlara katılmayı isteyecek çok sayıda aile var. Aileler basın yoluyla bilgilendirilebilir. (B 8)
- Pek çok insan programı bilmiyor. Katılacağımı söylediğimde insanlar benimle alay ettiler. Medyayı kullanarak programı halka açıklayabilirsiniz. Halkla ilişkiler bölümünüz iyi çalışmıyor. Program daha yaygın olmalı. (B 2)

Program çok iyi bilinmediğinden, babalar program başlamadan önce babaları buna hazırlamanın faydalı olacağına inanmaktadır.

- Programın burada hedeflediği nüfus çok alıcı değil. Çok katılar ve ne çocukları hakkında, ne de çocuklarının eğitimi hakkında düşünmek istiyorlar. Bu yadsınamaz. Bu insanların program öncesinde böyle bir programa hazırlanmaları gerekli. Öğretmenler, özellikle de sınıf öğretmenleri babaları böyle bir programa okulda hazırlayabilir. (B 3)

- Ebeveynleri düşündüğümde, belli bir süreden sonra program bir yük haline geldi, sayımız azaldı; devamlılık gönüllü ve içten değildi. Bu da programın gerekliliğinin iyi ifade edilememiş olduğunu gösteriyor. Öğretmenler program öncesinde bir tanışma toplantısı düzenlemeliler. (B 13)

Bazı babalar, programın zamanlamasının kendi ihtiyaçlarına yanıt vermediği görüşündedir.

- Keşke program daha yaygın olsaydı. Keşke bu programa yıllar önce katılsaydık ama, kaybedilen bir şey yok. En büyük yatırımın insana yapılan yatırım olduğunu biliyorum. Tüm çabaların çocuklarım için, onların iyi olması için. (B 4)
- Yaş grubu nedeniyle bazı konular beni ilgilendirmiyordu; kızım şimdi 10 yaşında. Özellikle de bazı davranışların öğretilmesi konusu çok daha küçük çocuklara yönelikti. Konular buna göre genişletilebilir. (B 3)

Bazı babalar programın etkilerinin zamanla silikleştiğini dile getirmiştir.

- İlk başta, program devam ederken gerçekten de beklentilerime yanıt aldım. Ama program bittikten sonra etkileri bir ay kadar sürdü, sonra da unutmaya başladık. Bu yüzden, etkilerinin sürmesi için, program konuları evde de uygulanmalı, hem de tüm aile bireyleri tarafından. Bu eğitimin sadece babalara veriliyor olması beni rahatsız etti. (B 7)

Bazı babalar grubun büyüklüğünden şikayetçi olmuştur.

- Sınıf biraz fazla kalabalıktı. Başta 30-33 kişiydik, sonra sayı düştü. Eğitimi çocuklarla birlikte daha küçük bir grupta alsaydık çok daha iyi olurdu. (B 8)

Babaların kendi ifadeleriyle programın etkilerine dair görüşleri

Bu bölümde programın babalar üstündeki etkileri sunulacaktır. Babaların kendi ifadeleri, kendilerine dair ve eşleriyle çocukları ile olan ilişkilerinde değişimler yaşadıklarını ortaya koymuştur. İfade edilen bu değişimler, babanın algılamasında ve davranışlarında yaşanan değişiklikler olarak da sınıflandırılabilir. Tablo 5 bu değişimleri göstermektedir.

Tablo 5

Babaların Çocuklarına, Eşlerine ve Kendilerine Dair Davranış ve Algılamalarındaki Değişiklikler

	ÇOCUKLARINA DAİR	EŞLERİNE DAİR	KENDİLERİNE DAİR
DAVRANIŞ	<ul style="list-style-type: none">- Negatif disiplin yöntemlerini daha az kullanıyor- Çocukla konuşmaya ve ona anlatmaya başladı- Çocuğu dinlemeye başladı- Çocuğa daha fazla sevgi göstermeye başladı- Çocukla daha fazla zaman geçirmeye başladı- Daha hoşgörülü oldu- Çocukla daha yakınlaştı	<ul style="list-style-type: none">- Anneyi uyarmaya, onunla konuşmaya ve ona açıklama yapmaya başladı- Daha iyi iletişim kuruyor	<ul style="list-style-type: none">- Programın içeriğini başkalarına aktarıyor, anlatıyor- Daha sosyal ve başkalarıyla daha iyi iletişim kuruyor
ALGILAMA	<ul style="list-style-type: none">- Çocuğunu birey olarak görmeye başladı- Sözlerini tutma konusunda daha dikkatli		<ul style="list-style-type: none">- Daha bilgili hale geldi ve çocuk gelişimine dair yeni bir bakış açısı kazandı- Kendinden gurur duyuyor- Daha esnek

Babanın çocuğa yönelik davranışlarında değişme

Babalar negatif disiplin yöntemlerini daha az kullanıklarını rapor etmişler, bunun yerine alternatif disiplin yöntemlerine başvurduklarını ifade etmişlerdir (Bkz. Tablo 5).

- Televizyonu çok fazla ve çok yakından izliyorlar. Beş yaşındaki oğluma mum boya aldım. Dikkatini başka yöne çekmeye çalışıyoruz. Bu şekilde ona baskı yapmamaya çalışıyoruz. (B 13)

- Eskiden ona kızıp televizyonun sesini kısın diye bağırdım ama bu programda, böyle davranışların yanlış olduğunu anladım. Nasıl davranmam gerektiğini, başka şekillerde idare etmenin yollarını öğrendim. (B 15)
- Televizyon seyretmek için bir çizelge oluşturdum. Bunu çocukların uyku ve okul zamanlarına göre hazırladım. Ayrıca yemek yeme saatlerini de ayarladım ve öğlen ve akşam yemekleri için bu saatlerde hazır olmalarını söyledim. Bunların yanı sıra, ihtiyaçlarının bir listesini çıkarmalarını söyledim. (B 7)
- Eskiden ona kızıp bağırdım; hatta bazen de döverdim. Bunun pek çok olumsuz sonucu oldu. Daha geç yaşta okumayı söktü. Benden gerçekten de çok korkardı. Artık böyle sorunlarım yok, bağırsam bile bu çok nadiren oluyor. (B 1)
- Onlara kaybolmaları için bağırdığımda başka bir odaya giderlerdi ama bir süre sonra sıkılıp geri dönerlerdi. Onlara oynayabilmeleri için başka bir ortam yarattım; ne komşuların, ne de benim rahatsız olacağımız bir ortam. Üstünde zıplamaları için yere bir döşek serdim. Bazen gidip ben de onlarla oynadım. Onlar benim gibi değiller, içlerinde enerji birikiyor. Programdan önce öyle düşünmezdim. Böylece artık televizyonda huzurla maç seyredebiliyorum. (B 4)

Babaların çoğu bir sorun olduğunda bunu çocuklarına anlattıklarını ve bunun çocuk üstündeki olumlu yansımalarını dile getirmiştir.

- Alışverişteyken istediği bir şeyi alamadığımızda artık kızmıyor. İsteddiği şeyi o anda alacak paramız olmadığını, ama belki daha sonra alabileceğimizi söylediğimde kolayca anlıyor. Eskiden kızardı, ama şimdi neden almadığımızı ona anlatıyoruz, o da artık daha olgun ve bunu anlıyor. (B 13)
- Kısa zaman önce hastaydı ve ilaç içmek istemiyordu. Ama ilacı içerse daha hızlı iyileşeceğini ona anlattığımızda, ilacın acı bir tadı olmasına rağmen içti. (B 13)
- Kızım cep harçlığı istediğinde eskiden "Param yok, anlamıyor musun, aptal mısın" derdim. Ama programa katıldıktan sonra açıklamayı öğrendim. Şimdi ona yeterli paramın kalmadığını, maaşımı alınca paramın olacağını söylüyorum. Bir de, çocuklarım pek iştahlı değildi. Onları yemek yemeye zorlardım; tabaklarını bitirmeden sofradan kalkmaları yasaktı. Bazen ağlardardı bile. Sonra ben de onlara, keyif almadan yemek yerlerse hiçbir işe yaramayacağını anlattım. İşe yaradı, artık yemek yemek istiyorlarsa yiyorlar. (B 6)
- Bir sorun olduğunda, yapmaması gereken bir şey olduğunda kızıp bağırmıyorum. Bir süre bekliyorum. Sonra onunla konuşuyorum, hatasını anlatmaya çalışıyorum. Her şeyi anlayacak yaşta olmamasına rağmen bunu şimdiden yapmaya başladım. Onu kucağıma oturtup neden hayır dediğimizi anlatıyorum. Evden ayrılmadan önce nereye gideceğimizi ve oradayken neler yapmasını istemediğimi ona anlatıyorum. (B 2)

Babaların çoğunluğu açıklamanın yanında çocuklarını dinlemeye ve onlarla konuşmaya başladıklarını dile getirmiştir.

- Şimdi onu daha fazla bir birey olarak, bir insan olarak gördüğümünden onunla konuşabiliyorum, onu dinleyebiliyorum. (B 9)
- Şimdi onunla bir büyükle konuştuğum gibi konuşabiliyorum. O kendi haklarını kullanabilir, ben de kendi haklarımı. (B 5)
- Programdan önce, ona bir şeyi yapmamasını söylediğimizde bunu 4-5 kez tekrar etmek zorunda kalırdık. Şimdi onunla anlayabileceği şekilde konuştuğumuzda, olaylar farklı. O da bizim davranışlarımıza uyumlu bir şekilde davranıyor. (B 15)
- Programdan önce onu sustururdum, bazen çok konuştuğunu bile söylerdim. Arkadaşları hakkında, televizyondaki bir program hakkında konuşurdu. Bunlar beni hiç ama hiç ilgilendirmezdi. Şimdi bana bir şeyler anlattığında, onu dinlemek zorunda olduğumu hissediyorum. (B 3)
- Bu program çocuğumla daha çok konuşmamı sağladı. Çocuğumla hep ayaktayken konuştuğumu fark ettim. Bunu bana program öğretti. Eskiden yaptığım gibi ona kızıp bağırarak yerine artık onunla bol bol konuşuyorum. Artık dinlemeye başladım ve olumlu sonuçlarını da görüyoruz. Etkili dinleme hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Çocuğumu meğer hiç dinlememişim. (B 1)

Babalar çocuklarına daha fazla sevgi göstermeye başladıklarını ve onlara karşı daha hoşgörülü olduklarını söylemişlerdir.

- Ona karşı daha sevecen olmaya çalışıyorum. Babamın beni çok sevdiğini söylerler ama ben bunu hiç yaşamadım. Bir keresinde ben dokuz yaşındayken başımı okşamıştı; hâlâ hatırlarım. İşte bu yüzden bu sevgi ve sevecenliği bizim ilişkimize yansıtmaya çalışıyorum. (B 8)
- Eşim program sonrasında bende değişiklikler fark ettiğini söylüyor. Zaman zaman çocuklara kızardım. Programa başlayalı beri bu belli bir oranda azaldı. Büyük oğlum bile bunu fark etti ve programın işe yaradığını söyledi. (B 13)
- Ağladığında oldukça hoşgörüsüzdüm; eskiden çabucak sinirlenirdim. Onunla pek ilgilenmezdim. Her hafta işlenen konuları dinlerken hatalarımı daha iyi anlamaya başladım. Programı hatırladıkça daha hoşgörülü oldum, daha mantıklı davrandım. (B 8)
- Daha hoşgörülü oldum. O bir çocuk; elbette oynayacak, koşacak, zıplayacak, gürültü yapacak. Eskiden normal bir çocuğun yaptığı şeyleri yapınca tepki gösterirdim, ama artık daha hoşgörülüyüm ve kabul etmeye açığım. (B 5)

Babalar daha fazla bilgi sahibi oldukça, çocuklarını başka çocuklarla karşılaştırmayı bırakmış, onlara daha çok özgürlük vermeye başlamıştır.

- Eskiden oğlumu başka çocuklarla karşılaştırırdım ama üstünde düşünüp bunun hatalı olduğunu fark etmemiştim. (B 1)
- Eskiden bir şey hakkında düşünür, karar verir, onun yapmasını sağlardım. Artık bunu yapmıyorum. Artık benim istediğimi yapmıyor; kendi görüşlerini

dile getirebiliyor. Ortak bir karara ulaşmaya çalışıyoruz. Her ikimiz de doğru çözümü bu şekilde bulabileceğimize inanıyoruz. (B 5)

Babalar ayrıca çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmeye başladıklarını söylemişlerdir.

- Artık onunla daha çok zaman geçiriyorum. Haftasonlarında onunla olmaya çalışıyorum, dışarı çıkıyoruz; oyun oynuyoruz, onu tiyatroya götürüyorum. Önceden onu paten kaymaya götürmüştüm ama korkmuştu. Onu böyle faaliyetlere daha çok götürmeye çalışıyorum. Önceleri o isterse onu götürürüm diye düşünürdüm ama fikir değiştirdim, artık onu teşvik etmeye çalışıyorum. (B 14)
- Programdan önce de onunla vakit geçirmeye çalışırdım ama artık daha da çok özveride bulunuyorum ve onunla daha fazla birlikte oluyorum. Tatilimin tümünü onunla geçirdim. Yüzdük, çevrede dolaştık, hep beraberdik. Kitap okumaya da zaman bulduk. (B 5)
- Eskiden onunla daha az oynardım. Artık daha fazla oynuyoruz, onunla daha fazla vakit geçiriyorum. Birlikte kağıt kesiyoruz, kitap okuyoruz, boyama yapıyoruz. Akrabalarımızı ziyaret ediyoruz. Bir keresinde onu sinemaya, çocuk filmine götürdüm. Onu tiyatroya da götürmeye başlayacağım. (B 2)
- Eskiden haftada bir veya iki kez kahveye giderdim, ama hayatta hiçbir anlamı olmadığını fark edince, bunu bile bıraktım. Bu program benim sosyal yaşantımı bile değiştirdi. Bunu çocuğumu düşündüğüm için yaptım, anne-babasıyla bir yerlere gidip bir yerleri görebileceğini düşündüm. (B 1)

Bazı babalar, davranışlarının çocuğun aleyhinde olduğunu öğrendiklerinde bu davranışları değiştirdiklerini söylemiş, çocuk gelişimi konusunda daha bilgili hale geldiklerini ifade etmişlerdir.

- Eskiden bana bir şey sorduğunda oturup onunla çalışırdım. Artık yapmıyorum. Bu sana ödev olarak verilmişse kitaplarında bulabilmen gerekir, diyorum. Git ve ara. Kitaplarında bulamazsan, o zaman gel ve bana sor. Artık tek başına arıyor ve gayret ediyor. Aksi durumda tembellik yaptığını ve beni sömürdüğünü düşünüyordum. Bunun iyi olduğunu sanmıyorum. Bunu yapmaya program sonucunda karar verdim. (B 5)
- Eskiden çocuklarım ne istese alırdım; benimle bir sorunları olmazdı. Ama bu programda istedikleri her şeyi yapmamayı öğrendim. Ne her istediklerini yapmak doğru, ne de hiçbir istediklerini yapmamak. Yoksa büyüdüklerinde sürekli isteyen ve memnun olamayan insanlar olacaklar. (B 6)
- Oğlum tek çocuk olduğundan ben dahil herkesin favorisiydi. Ben ise fazla hoşgörülüydüm. Program sırasında çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesi için onu sürekli şımartmanın ve fazla hoşgörülü davranmanın iyi olmadığını, çocuğun bunu suistimal edebileceğini öğrendim. Bu artık bitti, artık denge var. Herkes kendi hakkını savunabiliyor, kendi fikrini söyleyebiliyor ve kendi sorumluluklarını biliyor. (B 5)

Babanın çocuğu algılamasındaki değişim

Babalar çocuklarına yönelik algılamalarında değişim olduğunu öne sürmüşlerdir. Bunların en önemlisi, babaların çocuklarının bireyselliğini kabul etmeye başlamalarıdır. Diğer bir deyişle, çocuklarının kendi hakları, fikirleri, sevdikleri ve sevmedikleri şeyler olan bireyler olduğunu fark etmişlerdir (Bkz. Tablo 5).

- Artık onu daha çok bir birey olarak, bir insan olarak düşünabiliğim için onunla konuşabiliyorum; onu dinleyebiliyorum. (B 9)
- Onun da bir insan olduğunu fark ettim. Onun sorunlarına yönelik tutumlarımız kesinlikle değiştii. (B 13)
- Onun çocuk, benim de büyük olduğumu düşünüp farklı davranırdım. Kızıma daha saygılı bir şekilde davranmaya başladım. (B 15)
- Programdan önce farklı düşünürdüm. Onun fikirlerine değer vermediğim zamanlar olurdu. Her şeyin bizim istediğimiz şekilde olmasını istiyorduk. Ama programdan sonra onun da bir birey olduğunu, onun fikirlerine saygı göstermemiz, onu dinlememiz gerektiğini öğrendik. Ve bunu yapıyoruz da. Örneğin televizyonda ben bir şey, o da başka bir şey seyretmek istiyorsa, uzlaşmaya varıyoruz. (B 7).

Bazı babalar verdikleri sözleri tutmak konusunda daha dikkatli olduklarını söylemişlerdir.

- Bu programda çocuğu dövmek yerine onunla konuşmanın ve onu dinlemenin, verdiğim sözleri tutmanın önemini öğrendim. "İyi bir kız olursan seni gezmeye götürürüm," diye bir söz verdiğimde, sözümü tutma konusunda daha dikkatli olmaya başladım. (B 15)

Babanın anneye yönelik davranışlarında değişme

Babalar programın bir sonucu olarak annelerle daha fazla konuştuklarını, onlara daha fazla şey anlattıklarını ve gereken durumlarda çocuklar söz konusu olduğunda anneleri uyardıklarını dile getirmişlerdir.

- Çocuğumuzun annesiyle ilişkisine gelince, sanırım eşimin yükü hafifledi. Ara sıra çocuklara nasıl davranması gerektiğini hatırlatıyorum. Kızıp onları dövmeye yeltendiğinde onu durdurdum. Bazen ikimizin başbaşa konuştuğu da oluyor. Ona davranış şeklinin beni rahatsız ettiğini söyledim. (B 13)
- Programdan önce hiçbir açıklama yapmadan çok sinirlenirdim. Artık kötü davranışların etkilerini eşime anlatıyorum, nasıl ve ne zaman davranması gerektiğini söylüyorum. Programda öğrendiklerimizi ona anlattım. Ona açıklamalarda bulunmak zorunda kaldım. Programa katılmış olsaydı, o da farklı düşünenecekti. (B 15)
- Her hafta ona notlarımı okudum. Her toplantıdan sonra neler yaptığımızı, grupta neler hakkında konuştuğumuzu anlattım. (B 5)

Babalar, eşlerine karşı daha hoşgörölü hale geldiklerini de söylemişlerdir.

- Ona karşı artık daha hoşgörölüyüm. Onu daha iyi anladığımı düşünüyorum. Aynı biçimde kendimi de daha iyi ifade edebildiğime inanıyorum. Bendeki değişimin bir sonucu olarak o da değişti. (B 4)

Bu değişiklikler çift arasında daha iyi bir ilişki oluşmasının önünü açmıştır.

- Bir sorun olduğunda sesinin tonu yükselirdi. Programdan sonra bu azaldı. Artık daha iyi anlaşıyoruz ve daha rahat sohbet ediyoruz. (B 7)
- Toplantılarda konuştuğumuz tüm konuları eşim ve çocuklarımla paylaştım. Bunları hep birlikte uyguluyoruz. (B 7)

Babanın kendiyile ilgili algılamalarında değişme

Babalar programa katıldıkları için kendilerinden gurur duyduklarını ifade etmişlerdir. Daha bilgili olduklarını, yeni bir bakış açısı kazandıklarını düşünmektedirler.

- Programdan önce bazı eksikliklerimin olduğunu ve iyi bir baba olmadığımı düşünüyorum. Ancak aldığımız bilgilerle hem kendimi, hem de eşimi ve çocuklarımla daha iyi eğittiğime inanıyorum. (B 7)
- Kendimi daha olgun hissediyorum. Programa katıldığım için takdir görmem de beni ayrıca şaşırttı. Artık bu programa katıldığımı söylemekten gurur duyuyorum. Kızım sınıfında benim bu programa katıldığımı söyleyince bütün sınıf alkışlamış, bu da benim çok hoşuma gitti. (B 3)
- Fikirlerim, arkadaşlarımla olsun, işyerimde olsun dünyaya bakış şeklim bir derece değişti. (B 4)

Bazı babalar daha esnekleştiklerini söylemiştir.

- Eskiden önyargıları vardı, mesela ben bunu böyle yapıyorum, bunun böyle olması lazım, gibi. Ama şimdi bir sorun olduğunda, bunu bir şekilde çözebileceğimize inanıyorum. Konuştuktan sonra durumun olumlu tarafını görmeye çalışıyorum. (B 14)

Babalardan biri, programın ona öz denetimini (iç disiplinini) geliştirmesinde yardımcı olduğunu söylemiştir.

- Eskiden geceyarısında bazen kırmızı ışıkta geçerdim ama artık yapmıyorum. Bu da iç disipline bir örnek. (B 15)

Çocuğun babaya yönelik davranışlarında değişme

Babalar ayrıca çocuklarında programa atfettikleri değişimler olduğunu söylemişlerdir, örneğin kendini daha iyi ifade etmek gibi.

- Benim fikirlerim, onlara yaklaşma tarzım, sevgim, saygım ve anlayışlılığım değişince, bunun çocuklardaki yansımalarını gözlemledim. Bana karşı daha açık olmaya başladılar. Davranışlarıyla, sevgi ve saygılarıyla benim iyi bir baba olduğumu gösteriyorlar. Örneğin, oğlumun oyuncağı kırılmıştı. Programdan önce bana söylemezdi ama artık söyleyebiliyor. Şimdi ne yaptığını bana söyleyebiliyor. (B 4)

- Çocuğumla konuşmamın, onun çekingenliğinin üstesinden gelip kendini ifade etmesinde, bana tüm dertlerini anlatabilmesinde etkili olduğuna inanıyorum. Çekinmeden istekleri ve sorunları hakkında benimle konuşabiliyor, böylece başkalarıyla da bu şekilde kendini ifade edebiliyor. Benim davranışlarımı görüp kendini daha fazla ifade eder oldu. (B 6)
- O gün okulda neler olduğunu, arkadaşlarıyla neler olduğunu bana daha fazla anlatıyor. (B 1)

Babalar, çocuklarının gururlarını ifade ettikleri zamanlardan bahsetmişlerdir.

- Onun adına bir çaba sarfettiğimi gördü. Bu onun hoşuna gitti, bana olan sevgisi ve saygısı arttı. (B 3)

Babadaki değişim, babanın daha fazla konuşması ve anlatması, çocuğun daha fazla söz dinlemesine ve daha olgunlaşmasına neden olmuştur.

- Onun adına bir çaba sarfettiğimi gördü. Bu onun hoşuna gitti, bana olan sevgisi ve saygısı arttı. Bu konular üstünde kafa yorduğumu düşündüğü için o da davranışlarını kontrol etmeye başladı. Eskiden yaptığı kadar karşı çıkmıyor. (B 3)
- Uzun zamandır bizim tasvip etmediğimiz bir şeyi yapmadığını tüm samimiyetimle söyleyebilirim. Eskiden sokaktaki herkesle oynardı. Ben bu kursa katıldıktan sonra onunla arkadaşları hakkında konuşmaya başladım. Şimdi arkadaş konusunda seçici davrandığını görüyorum. Örneğin oynarken uzaklara gitmemesi yolundaki önerime uyduğunu söyledi. Benim onaylamadığım yerlere giden arkadaşlarının olduğunu ama onlara uymadığını, onlarla gitmediğini de ekledi. (B 1)

Babalar çocuklarının daha sorumlu, daha sosyal hale geldiklerini söylemişlerdir.

- Yataklarını yapıyor, okul çantalarını hazırlıyor, sorumluluklarını yerine getiriyorlar. (B 4)
- Program sırasında aldığım eğitimi düşündüğümde, çocuğumun çok çekingen ve içine kapanık olduğunu, başka insanlarla da diyaloga girmesi gerektiğini fark ettim. Bunun için fırsatlar yaratmaya çalışıyorum ve şimdiye dek bunda başarılı da oldum. Artık komşunun evine tek başına gidip daha büyük çocuklarla çay içiyor. (B 8)
- Çocuklarımın ikisi daha aktif ve daha sosyal oldu. Öz denetimleri arttı. Birlikte geçirdiğimiz zamanın değerini anlıyorlar. (B 7)

Çocukların arkadaşlarıyla daha iyi ilişki kurdukları ve daha mutlu oldukları da gözlenmiştir.

- Hem arkadaşlarıyla, hem de annesiyle olan ilişkisi daha iyileşti. Eskiden onlara da çektirirdi. (B 5)
- Paylaşmayı ve aile bireylerine, arkadaşlarına, herkese karşı daha sevecen bir şekilde davranmayı öğrendi. (B 7)
- Onun daha mutlu olduğunu gözlemledik. Teyzesini, amcasını veya ninesini gördüğünde onlara neler yaptığımızı mutluluk ve keyifle anlatıyor. (B 2)

- Şimdi daha mutlu. Artık ben daha önermeden o bir yerlere gidebilir miyim diye soruyor. Eskiden çok içine kapanıktı; bir yetişkin gibi davranırdı. (B 1)

Anne-çocuk ilişkisinde değişiklikler

Anneler de, belki de babadaki değişiklikten etkilenerek çocukla konuşmaya, ona anlatmaya başlamışlardır.

- Eskiden anneleri çocuklara çok kötü bir şekilde davranırdı. Her istedikleri yerine getirildiği için çocuklara kızardı. Örneğin ben evde yokken, çocukları dövdüğünü öğrendim. Param olmadığı için onlara bağırıp benden bir şeyler istememelerini söylüyordu. Şimdi en azından çocuğa açıklamada bulunmayı öğrendi. (B 6)

Babalar anneyle çocuk arasında daha yakın bir ilişki geliştğini anlatmışlardır.

- Benim oğluma nasıl davrandığımla eşimin ona nasıl davrandığı arasında bazı farklar var. Bu yüzden çocuğun bana olan davranışları da farklı; annesine daha sert davranıyor ama bana sert tepki vermiyor. (B 5)
- Benim bu programa katılmam oğlumun annesiyle ilişkisini kesinlikle etkiledi. Benimle olan ilişkisi daha sıcak, doğal olarak annesiyle olan ilişkisi de olumlu yönden etkileniyor. Evde huzurlu bir ortam var. (B 5)
- Benden korktuğu için sadece ben evdeyken annesini dinlerdi. Şimdi ben evde olmasam da annesinin sözünü dinliyor. (B 1)

Babaların başka babaları da etkilemesi

Çekirdek aile bireylerini etkilemenin yanı sıra, bazı babalar arkadaş ve akrabalarını etkiledikleri durumları da dile getirmişlerdir.

- Geçtiğimiz günlerde bir ev gezmesine gittiğimizde evin babası çocuğunu dövdü. O kadar kötü hissettim ki. Daha sonra ona çocuğu dövmenin yanlış olduğunu anlattım. Dövmek yerine çocuğuyla konuşabileceğini söyledim. (B 13)
- Bir arkadaşım 'Televizyoncu Ali' kitabında geçen olaya yakın bir şey yaşadığını söyledi. Onun da oğlu güzel yemek yemiyormuş. Okudukları kitapları ve benim onlara anlattığım bilgileri göz önünde bulundurarak çocuğa yaklaştılar ve çocuk da yemek yemeye başladı. (B 8)

Babanın başkalarıyla olan ilişkilerindeki değişiklikler

Babalar başkalarıyla olan ilişkilerinin de olumlu yönde değiştiğini söylemişlerdir. Daha sakin, daha sosyal olduklarını, başkalarıyla daha iyi iletişim kurduklarını dile getirmişlerdir.

- Program sadece çocukla olan ilişkiyi değil, başkalarıyla olan ilişkilerimi de etkiledi. Programdan önce daha stresli ve saldırgandım, artık kendimi daha rahat hissediyorum. (B 9)
- Demokratik olmayı öğrenmek, diğer insanı bir birey olarak kabul etmek ve böylece onu dinlemeyi öğrenmek, sorunlarımın üstesinden gelmeme yardımcı oldu. (B 9)

- Biriyle konuşurken gözlerine bakmak daha anlamlı. Başkalarına olan davranışlarımın değiştiğini fark ettim. (B 15)
- İşte de ben dili kullanmaya çalışıyorum. İşim çocuklarla ilgili, ben dilini çocuklarla kullanmak, yetişkinlerle kullanmaktan daha kolay. Hem de işe yarıyor. (B 3)
- İşyerimde programdaki fikirleri arkadaşlarımla paylaştım. Toplantıda neler konuştuğumuzu onlarla paylaştığımda onlar da etkilendi; benim iyi bir şey yaptığıma karar verdiler. Arkadaşlarım programa katıldığım süre boyunca çocuklarıma, arkadaşlarıma ve işyerimde olan davranışlarımın değiştiğini, çok daha sevecen hale geldiğimi, daha fazla şey paylaştığımı söylediler. (B 7)
- Daha sosyalleştim. Fikirlerim, arkadaşlarım veya işyerim olsun dünyayı nasıl gördüğüm bir yere kadar değişti. (B 4)

Programa atfedilen, babanın algılamasında ve davranışlarındaki tüm değişimler daha yakın bir baba-çocuk ilişkisinin önünü açmıştır.

- İlişkimiz iyileşti, bana karşı daha cesur. Ne olursa olsun babasının sinirlenmeyeceğini biliyor. (B 13)
- Geçen yıl kızım sabahları benimle kalırdı, ben de onunla daha fazla vakit geçirirdim. Öğrendiğim şeyleri uygulama fırsatım oldu. Öğretilen yöntemleri almamış olsaydım çok tartışma yaşayabilirdik. Ama bu hiç olmadı. (B 3)
- Benim fikirlerim, onlara yaklaşma tarzım, sevgim, saygım ve anlayışlılığım değişince, bunun çocuklara olan yansımaları gözlemledim. Bana karşı daha açık olmaya başladılar. Davranışlarıyla, sevgi ve saygılarıyla benim iyi bir baba olduğumu gösteriyorlar. Örneğin, oğlumun oyuncağı kırılmıştı. Programdan önce bana söylemezdi ama artık söyleyebiliyor. Şimdi ne yaptığını bana söyleyebiliyor. (B 4)
- Eskiden eve geldiğimde televizyondan gözünü ayırmadan bana merhaba derdi. Artık beni kapıda karşılıyor, daha fazla ilgilendiğim için çok mutlu. Ben de mutluyum. (B 15)

Babadaki değişimin aile içindeki ilişkiler üstünde de olumlu etkileri olmuştur.

- Aile içindeki üçlü ilişki dahilindeki alanım genişledi. Annenin yükü azaldı. İlişkim daha sıcak oldu. (B 3)
- Programdan önce bazen eşime kötü tepki gösterirdim. Bir sorun olduğunda oğlum savunurdum; onun sağlıklı gelişimi için. Program sırasında ebeveynlerden biri çocuğa kızıp ceza verirken öbürünün çocuğu savunup ödüllendirmesinin yanlış olduğunu, çelişki yarattığını fark ettim. Çocuğun gelişimine katkıda bulunmuyordu. Şimdi ben bir şey söylediğimde, eşim de aynı şeyi söylüyor. Bir sorunu, en alevli anında konuşmuyoruz. Zamana bırakıp daha sonra konuşuyoruz ve sorunu çözmeye çalışıyoruz. (B 5)
- Çocuklar anneleriyle bir sorun veya anlaşmazlık yaşadıklarında oğlum annesine beni örnek almasını söylüyor. (B 6)

Babalardan biri programın ona olan etkilerini şöyle özetlemiştir:

- Program hayata, işime, yaşamıma ve evime dair fikirlerimi değiştirdi. Artık bu programın sadece çocuklar için olmadığını söyleyebilirim. Liderimiz, program dahilinde olmayan sorunlarımızla da yakından ilgilendi. Yaşamımda çok şey değişti. (B 1)

ANNELERİN GÖRÜŞLERİ

Annelerle yapılan mülakatlar, babalarla yapılanlarda beliren konulara benzer noktaları ortaya çıkarmıştır. Bu bölümde önce annelerin programa dair öneri ve düşünceleri sunulacaktır. Ardından, annelerin program sonucunda aile bireylerinin geçirdiği değişimler hakkındaki fikirleri aktarılacaktır.

Annelerin programa dair önerileri

Annelerin programın kapsamına dair önerileri olmuştur. Bazı konuların programa dahil edilmesi ve anneler için de bir program olması önerilmiştir.

- Programın kapsamı genişletilebilir, örneğin kocama dağıtılan ekler veya işlenen konular gibi. Bence program daha uzun olabilirdi. Babalar programa daha sık, mesela haftada 3 kez katılsa bunun daha faydalı olup olmayacağını merak ediyorum. (A 11)
- Keşke anneler için de bir program olsaydı da ben de katılabilsedim. Dağıtılan bütün ekleri okudum, konuların üstünden üstünkörü de olsa geçtim. Aslında bilmediğimiz şeyler değil, ama uygulaması kolay olmuyor. Ne kadar sabır göstermeye çalışsak da, bir şekilde patlıyoruz. Toplantılar hafta içinde akşamları veya haftasonlarında düzenlense, babalar çocuklara bakmaya müsait olabilir. Bunun yanı sıra, hep birlikte orada olmak, o ortamı paylaşmak hoş olurdu. İnsan bu insanlardan çok şey öğrenebilir. (A 11)
- Keşke çocuğun cinsel kimliği hakkında da bir konu olsaydı. Ne düşündüğünü öğrenmek için bir pedagoğa temas kurmayı isterdim. (A 5)

Anneler ayrıca babalara dağıtılan eklerden de bahsetmişlerdir. Bazıları ekleri her hafta okurken, bazıları hiç okumadığını ifade etmiştir. Ekleri okuduğunu söyleyen anneler, bu eklerden faydalandıklarını ifade etmişlerdir.

- Ekleri okumayı hiçbir hafta atlamadım. Hem kendim okurdum, hem de arkadaşıma okuturdum. Bunlar benim de davranışlarımı etkiledi. (A 5)
- Ekleri hiçbir zaman okumadım ve ekler hakkında eşimle asla konuşmadık. (A 10)
- Eşim ekleri benim de okumamı istiyordu. Ekleri okuduğumda gözlerime inanmadım, örnekler bizim çocuklarımızla yaşadıklarımızın tıpatıp aynıydı. Sonra eşim bana neleri doğru, neleri yanlış yaptığımı anlayıp anlamadığımı sorardı. Okuduğum şeylerin bazıları gerçekten de kullandım. Ama bir gün, eklerin biri hakkında bir yanlış anlama oldu. Kocaların pişman olduğu bir şey var mı diye bir soru vardı, ben de bunun evliliğimizle ilgili olduğunu sandım. O eki anında yırttım ve eşime toplantılara bir daha gitmemesini söyledim. Daha sonra, eşim bana en çok erkek

arkadaşlarından biriyle ettiği kavgadan pişmanlık duyduğunu söyledi, ben de hatamı anlayınca kendimi çok üzgün hissettim. (A 9)

- Eklerin hepsini okumadım ama zaman buldukça okudum. Ekleri okumak, kızım hakkındaki fikirlerimi değiştirmemi sağladı. Artık onu daha iyi anlıyorum. (A 12)

Programın etkilerine dair annelerin kendi ifadeleriyle görüşleri

Anneler kocalarında, çocuklarına ve eşlerine, yani kendilerine dair değişiklikler gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Bu değişiklikleri babaların davranışlarındaki değişiklikler ile, babaların algılamalarındaki değişiklikler olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunun yanı sıra, anneler çocuklarındaki ve kendilerindeki değişikliklerden de bahsetmişlerdir; bu değişiklikleri de, babalarınkiyle benzer şekilde, hem davranışlarda, hem de algılamada gerçekleşen değişiklikler olarak ifade etmişlerdir. İlk olarak babaların çocuklara yönelik davranışlarındaki değişiklikleri ele alacağız.

Babaların çocuklara yönelik davranışlarındaki değişiklikler:

Anneler babaların çocuklarla alakalı konulara daha fazla ilgi göstermeye, buna bağlı olarak onlarla daha fazla zaman geçirmeye başladıklarını söylemişlerdir.

- Programdan önce kızımın bir sorun olduğunda eşim onu doğrudan bana yollardı. Kendisi onunla ilgilenmezdi veya doğrudan çözümler bulmaya çalışırdı. Artık onunla daha fazla ilgileniyor, daha çok şey paylaşıyor, onu yatmaya hazırlıyor. (A 1)
- Daha fazla ilgilenmeye başladı. Bana göre hâlâ memnuniyet verecek derecede değil ama, çok daha iyi. Eskiden çocuğu dinlemezdi. Eve gelip televizyon izlerdi. Çocuğun sessiz olmasını beklerdi. Çocuklar uyuduktan sonra eve gelirdi, bazen iki gün birbirlerini görmezlerdi. Ama şimdi çocuğum da, ben de onun okuldaki törene gelmesinden keyif alıyoruz. Sanki babalar çocuklarıyla ilgilenmemeliymiş gibi davranırdı. Onun artık bu engeli aştığını söyleyebilirim. Eskiden sevgisinden bahsetmezdi. Artık çocukları takdir edebiliyor, örneğin okuldaki törenden sonra kızımızın başarılı olduğunu söyleyerek onu kutladı. Kızımız yaptığı bir resmi ona gösterince artık beğendiğini söylüyor. Programdan önce, televizyonda haberleri izlerken kızımız bir resim gösterse dinlemez, onu rahatsız ettiği için kızardı. Programdan sonra önceliği çocuklara verebilmeye başladı. (A 2)
- Oğlumuzun bir sorunu olduğunda, üzüldüğünde eskiden onunla ben ilgilenirdim. Artık babası da onunla ilgileniyor. (A 3)
- Büyük kızım arkadaşlarıyla çıkmak istediğinde benden izin alır. Ona hep birlikte konuşmamızı, babası da olur diyorsa gidebileceğini söylüyorum. Programdan önce kocam bu konuları kızımızla benim konuşmamı isterdi, ama artık bana yönlendirmeden de kendi kararını ona söylüyor. (A 7)
- Artık onunla vakit geçirmeye daha istekli. Birlikte bir yerlere gitmeye, yatakta oynamaya başladılar. Dışarı çıktıklarında kızımızın tercih ettiği yerlere gidiyorlar, kızımızın en sevdiği yiyecekleri alıyor. Bir keresinde

kızımızın istediğini hatırlayıp turfanda bir meyve aldı. O meyveye çok fazla para harcadığını söylediğinde bana, kızımızın mutluluğunun satın alınamayacağını söyledi. (A 1)

- Kocam kızımızla daha çok vakit geçirmeye başladı. Programdan önce durum böyle değildi. Onun bakımıyla hiç mi hiç ilgilenmezdi. Sağlığından derslerine, her şeyle ben ilgilenirdim. Eskiden işe gider, eve geldiğinde de tüm vaktini televizyonun önünde geçirirdi. Artık çocuğun sıkıldığını anladığında onunla oynamaya başlıyor. Onu mutlu etmek için gezmeye götürüyor. Ona sarılıyor; dersleri, nasıl olduğu hakkında konuşuyorlar. (A 12)

Anneler ayrıca babaların daha hoşgörülü olduğunu, olumsuz disiplin yöntemlerini kullanmaktan vazgeçtiklerini söylemiştir.

- İnsanların hayatı farklı renklerde gördüğüne inanırım. Bazıları beyaz, bazıları siyah görür. Kocamın hayatındaki renklerin arttığına inanıyorum. Bunları zaten biliyordu ama artık kırmızı da var, mavi de. Kocam çok daha esnek oldu. (A 7)
- Eskiden oldukça sinirliydi. Bu açıdan programın çok faydası oldu. Çocuklara yaklaşımı değişti. (A 8)
- Büyük oğlumuz erkek kardeşini kıskandığı için kocam eskiden kızar, çocukları döverdi ama artık yapmıyor. Bunun yerine onlarla konuşuyor ve anlatmaya çalışıyor. (A 10)
- Programdan önce çocukları döverdi. Artık bunu yapmamak için son raddeye kadar çok direniyor, ama oğlumuz ısrar edip söz dinlemezse, o da gerçekten çok sinirlenirse, o zaman vuruyor. (A 13)

Anneler babaların çocuklarını daha fazla dinlemeye, onlarla daha çok konuşmaya başladığını, daha çok şey anlatmaya çalıştığını ifade etmiştir.

- Kocamın pek çok açıdan mükemmel bir baba olduğunu söyleyebilirim, ama böyle bir programa katılarak çocuğumuzu daha iyi dinleyebileceğine inanıyordum. Haklı da çıktım. Artık çocuğu dinlerken onun hizasına iniyor ve göz teması kuruyor. Artık çocuğumuzla konuşurken daha özen gösteriyor. (A 11)
- Eskiden her şeyi kızarak yaptırırdı ama artık çocukları ilgiyle dinliyor. Oğlumuzla okul hakkında konuşuyorlar. Olmuş olan bir şeyi anlatırken artık çok daha dikkatle dinliyor. (A 13)
- Anlatmayı biliyor. Dışarı çıkmak istediğinde oğlumuzla konuşup uyması gereken kuralları anlatıyor. (A 3)
- Programdan önce kocam uyurken çocuklar gürültü yaptığında hep şiddet yaşanırdı, çocuklar gidip bir yere saklanırlardı. Artık bunun değiştiğini görmek beni mutlu ediyor. Kocam uyumazken çocuklar gürültü yaparsa, yorgun olduğunu veya başının ağrıdığını anlatıyor. Sonra da çocuklar birbirlerini uyarıyor ve sessiz oluyorlar. Oğlum babasının tıraş setiyle çok ilgiliydi. Programdan önce kocam ona tıraş setine asla dokunmamasını söylerdi. Şimdi ise onun yaşına göre bir şey olmadığını, şimdi tıraş olmaya

başlarsa sakallarının çok çabuk çıkacağını filan anlatıyor. (A 5)

Dahası, anneler babaların gelişim aşamaları hakkında daha bilinçli, çocuk gelişimi konusunda daha bilgili hale geldiklerini anlatmıştır. Bunun sonucunda babalar çocuklarına daha fazla sorumluluk ve seçme özgürlüğü vermeye başlamıştır.

- Bazen kocama çocukları şımarttığını söylüyorum. O da bana böylesinin daha iyi olduğunu söylüyor. Programdan önce sinirlenir, bağırır, hatta döverdi. Bir keresinde oğlumuz ödevini bitirmeden dışarı çıktı diye ben şikayet ederken, onun iki saattir çalıştığını, herhalde canının sıkıldığını söyledi. Ben, onunla geçirecek vaktim varken çalışmaya devam etmesini istedim ama eşim oğlumuzun daha fazlasını kaldıramayacağını söyledi. O oğlumuzun arada ara verip sonra yeniden çalışmasına izin veriyor. (A 5)
- Kızımıza sorumluluklar veriyor. Köyde evimiz var. Kocam orada çiçekler aldı ve çiçekleri sulama, onlara bakma sorumluluğunu kızımıza verdi. Sorunların üstesinden kendi başına gelebilmesini istiyor. Ders ve not konusunda da kızımıza istediği her şeyi yapabilecek kapasitede olduğunu, notlarının bizim için önemli olmadığını ama onun geleceğini inşa etmesinde yardımcı olacağını söylüyor. (A 6)

Bazı anneler, babanın çocuğa sorumluluk ve özgürlük vermesini olumsuz bir sonuç olarak nitelendirmiştir.

- Artık oğlum eve daha geç geliyor. Bilgisayarda oynamaya, arkadaşının evine gidiyor. Benden izin alıyor ama, evde değilsem bana daha sonra söylüyor. Yaklaşık bir yıl öncesine kadar oğlumun öyle çıkmasına izin vermiyordum, şimdi kocam onu sanki dışarı çıkmaya teşvik ediyor gibi, ben de kocama kızıyorum. İki-üç durak ötedeki bir yere bilgisayar CD'lerini değiştirmeye gittiğinde hep babasını onu izlesin diye gönderirdim. O da bana çocuğu rahat bırakmamı söylerdi. Ben kendim onu izlemek istediğimde de kocam beni durdururdu. Oğlumuzun kendi başının çaresine bakmayı öğrenmesi gerektiğini söylerdi. Kocam artık çocukları kontrol etmiyor diye ona şikayet ederdim. Bir keresinde oğlum bana haber vermeden bir arkadaşına gitmiş, ben ona kızdım ama babası o mutlaka seni aramıştır dedi. Baş başa konuştular ve oğlum bana beni arkadaşının evinden aradığını ama benim evde olmadığını söyledi. Nerede olduğunu bildiren bir not bırakmış olsaydın seni oradan arardım dedi. (A 5)

Son olarak da, bazı anneler kocalarının davranışında hiçbir değişiklik görmediklerini söylemişlerdir.

- Program öncesinde de, sonrasında da sorun olduğunda hep bana güvenirdi. Örneğin geçen yıl kızımın bir sorun yaşadık, geceleri altını ıslatmaya başladı ve çok eziyet çektim. Bütün yaz boyunca bu sürdü. Onu doktorlara götürdüm. Kocam buna gerek olmadığını düşünüyordu, ilgilenmiyordu, bana yardım etmiyordu. O değişik bir insan. Program 10 yıl sürseydi, belki o zaman hoş bir baba olurdu. Keşke erkekler evlenmeden önce böyle programlara katılsalar. (A 2)
- Kızımın belli bir saatte uyuyup uyumaması kocamı hiç ilgilendirmiyor. Çocuklara hep ben bakıyorum. O hiç katılmıyor. (A 4)

Babanın çocukları algılamasındaki değişim

Anneler, babaların program sayesinde çocuklarını birey olarak görmeye başladıklarını söylemişlerdir.

- Tutumları ve bizimle konuşma şekli değiştii. Onun da bir kişi olduğunu fark edince onu bir çocuk olarak değil, ailemizin bir bireyi olarak daha fazla dikkate almaya başladı. (A 1)

Beliren ikinci kategori, babanın anneye yönelik davranışlarındaki değişikliklerdir.

Babanın anneye yönelik davranışlarındaki değişim

Anneler eşlerinin kendilerine karşı daha sakin ve daha anlayışlı olmaya başladıklarını dile getirmişlerdir.

- Sadece çocuğa değil, bana karşı da çok daha anlayışlı ve sakin. Bana karşı anlayışlı olduğunu, benden de aynı şeyi beklediğini söylüyor. Zaten bu yüzden benim de o programa katılmamı istiyor. (A 4)
- Eve geldiğinde benim arkadaşlarım evdeyse kocam onları hafta içinde görmemi söyler, haftasonunu onunla geçirmemi isterdi. Bu yıllardır böyle. Ama bu programdan sonra bir arkadaşımı davet etmemi söylemeye başladı. Biz arkadaşlarla kağıt oynamayı severiz, ama o eve gelmeden oyunu bitirirdik. Artık biz kağıt oynarken kocam bize hizmet ediyor. Arkadaşlarımız artık bizi daha sık ziyaret ediyor. Programdan önce arkadaş davet etmemize karşıydı. Şimdi ise bize bir şeyler ayarlamamızı söylüyor. Küçük kızımın arkadaşlarının aileleriyle kocalar dahil ailecek görüşüyoruz. Hep birlikte gidiyoruz ve çok mutluyuz. (A 7)

Anlayışlı olmanın yanı sıra, babalar annelere evişlerinde de yardım etmeye başlamıştır.

- Başkalarının onun hakkında ne diyeceklerini çok aklına takıyor. Bir keresinde nezle olmuşum, yataktan çıkamıyordum. Bir gece mutfaktan sesler duydum, hırsız sandım. Kocamın bulaşıkları yıkadığını görünce inanmadım. Dokuz yıldır evliyiz ve bu ilk kez oluyordu, çok sevinmiştim. (A 9)
- Programdan önce, yemek yedikten sonra kimse güzel olmuş, eline sağlık demezdi. Kocam yemek yapmak benim görevim olduğu için kimsenin bunları söylemesine gerek olmadığını söylerdi. Bunu dememesini, çocuklara iyi şeyler öğretmediğini söyledim ona. Çocukların nazik ve düşünceli olmasını istiyordum. Artık kocam çocuklara kendisinin ev dışında, benim ise evde çalıştığımı ve çalışmak zorunda olmadığını söylüyor. Evişlerini yapması için birini tutsak şu kadar para ödemek zorunda oluruz diye de ekliyor. Programdan önce bütün bunları yapmak zorunda olduğumu söylerdi. (A 5)

Ayrıca, anneler babaların artık onların da fikrini aldığını dile getirmişlerdir.

- Eskiden benim fikrimi hiç sormazdı. Her şeye o karar verirdi. Ben şunu yapacağım ve bu da seni hiç ilgilendirmez, derdi. Artık bir şey yapmadan önce benim fikrimi soruyor. Ben bir kaneppe istiyordum, o da borçlarımız bitince benim beğendiğim kaneppeyi alacağını söyledi. Programdan önce

ise kanepemi alıp evi terk etmemi söylemişti. Ben de annelere gidip 15 gün onlarda kalmıştım. Bu tam da okula gitmeye başlamasından önceydi, ondan sonra böyle bir sorunumuz hiç olmadı. (A 9)

- Artık benim bir yüzüğüm var; bu benim için büyük başarı. Kocam mücevher almaya karşıydı, hem de alacak durumu olmasına rağmen. Yaşgünüm için yıllardır istediğim bir şey olduğunu ve gidip almamızı söyledi. (A 7)

Bir diğer nokta, babaların artık çocuk konusunda, programda işledikleri konular doğrultusunda anneleri uyarıyor olmalarıdır.

- Eskiden ders çalışırken oğluma kızardım, kocam da o zaman beni uyarırdı. Aklım başka yerdeyken çocuğa bir faydamın dokunamayacağını, sakinleşmek için biraz ara verip sonra devam etmemi söylediler. Çocuklara karşı öyle davranmamam konusunda beni ikna etti. Başka yollar denememi önerdi. Bu konular hakkında çok konuştuk. Gerçekten de işe yaradı. (A 8)
- Toplantıları bana anlatırdı. Çocuklara bağırarak yerine onlarla konuşmamı söyledi. Bir de onları zorlamamamı, onlara iyi davranmamı söyledi. (A 10)

Anneler, eşlerinin kendilerine yönelik davranışlarındaki bu değişiklikler sonucunda çift olarak iletişimlerinin iyileştiğini de ifade etmişlerdir.

- Artık benimle nasıl konuştuğuna veya kızımız etraftayken ne deyip ne dememek konusunda daha dikkatli. Beni farklı bir şekilde dinliyor. Kendini ifade etme şekli iyileşmiş olabilir. Eskiden bir sorun olduğunda benimle paylaşmazdı. Sorular sorar, onu konuşturmaya çalışırdım. Artık konuşmaya ve paylaşmaya kendi başlıyor. Bir de benimle daha alçak bir ses tonuyla konuşuyor. (A 11)
- Programdan önce bir sorunumuz olduğunda, kızım yanımdayken bile beni aşağılardı. Artık çocuk psikolojisi öğrendiğinden bunu yapmamaya çalışıyor. Kızımız yanımdayken tartışmıyoruz. (A 12)

Bazı anneler program sonrasında ilişkilerinde herhangi bir değişiklik olmadığını ifade etmişlerdir.

- İlişkimize hiçbir değişiklik olmadı. O çok otoriter. Bu programa on yıl katılsa bile bazı şeyler değişmezdi. Ondan daha fazla ilgi göstermesini istiyorum ama bunun asla olmayacağını biliyorum. Çocuklara karşı farklı davranmaya başlaması benim için yeterli. Onun programa başlaması bile benim için büyük bir şeydi; kabul etmesine şaşırırdım. (A 2)

Bunun nedeni, bazı babaların program hakkında fazla bir şey paylaşmaması olabilir. Babalar o hafta neler olduğunu paylaştığında anneler daha mutlu oluyor, çiftin konuşup paylaşabileceği bir konu oluyordu.

- Toplantıda neler paylaştıklarını merak ediyordum ama o benimle pek bir şey paylaşmıyordu. Yaptıkları bazı şeyleri bir komşumun kocasından öğrendim. Neler yaptıklarını bana ayrıntılarıyla hiç anlatmadı, ancak onu zorlayıp konuyu açtığımda bana bir iki şey anlatırdı. (A 1)

- O gün grupta neler olduğunu sürekli kocama sorardım. Ben sormadan anlatmaya başlamasını çok isterdim. Bir akşam konuşmaya başlayıp başlamayacağını görmek için çantasına bakmamaya karar verdim ama, geç saate kadar hiçbir şey demedi. Ben de pes edip ona sordum. Ekleri hiçbir zaman beraber okumadık. Sadece o zaten okurken ben gidip yanına oturursam, o zamanlar birlikte bakardık. (A 11)
- Program süresince ben de öğrenmeye çalıştım. Mesela her toplantı çıkışı geldiğinde neler öğrendiklerini sorardım. Oğlumuzu yatırdıktan sonra konuşurduk. Neler konuştuklarını, neler işlediklerini bana anlatırdı. Fikir alışverişinde bulunurduk. Bir şekilde programa katılma ihtiyacı pek duymuyor gibiyim. (A 3)
- Her toplantıdan sonraki mutluluğunu görmek beni çok sevindiriyordu. Benimle her şeyi, neler yaptıklarını paylaşır, hafta boyunca o konular hakkında konuşur, tartışır. Yapılan her şeyi, verilen tüm örnekleri sanki ben de o toplantıdaymış kadar iyi biliyordum. Kocamın mutluluğunu görünce, onu desteklemeye karar verdim. (A 6)

Babalarda gözlenen değişimin yanı sıra, anneler kendilerinin de değiştiğini fark etmişlerdir. Annelerin geçirdiği değişimleri de davranış ve algılamada değişiklik olarak sınıflandırabiliriz.

Annenin çocuğa yönelik davranışlarındaki değişiklikler

Anneler daha sakinleştiklerini, buna bağlı olarak çocuklarına daha az bağırıklarını ifade etmişlerdir.

- Eskiden çocuklara, özellikle de kızıma bağırırdım. Artık bunu yapmıyorum. Bir gün eve geldiğimde bilgisayarı çalıştıramadığı için sinirlenip evi darmadağın etmiş. Olayı konuşarak hallettim ve komşularım çok şaşırıldı. Onlar çocuğu cezalandırmak için öneriler getiriyordu. Konuşmamızdan sonra öyle davranmayı kesti. Ben de artık onlara bağırmıyorum ve bundan çok mutlular. (A 5)
- Programdan ben de faydalandım. Artık sakinim. Küçük oğlum beni çok sinirlendiriyordu. Çocuklara zarar vermemek için ellerime vururdum. Kocam bu konular hakkında beni ikna etti. Öyle davranmamamı, başka şekilde davranmayı denememi önerdi. Bu konuları hep konuştuk. Çocuklara yönelik tutumlarım değişti. Kocamı örnek alıyorum. (A 8)

Bunlara ek olarak anneler olumsuz disiplin yöntemlerini kullanmaktan vazgeçtiklerini ifade etmişlerdir.

- Eskiden bazen çocuğumu döverdim ama artık yapmıyorum. Şimdi sert konuşabiliyorum, ama artık onu dövmüyorum. (A 14)
- Bu program sayesinde dayağın ve şiddetin iyi olmadığını öğrendim. Bir noktada, çocuğum uyarılarıma rağmen bir şeyi yapmaya devam ediyorsa, onu dövüyorum. Ama bunu yapmamaya çalışıyorum, çünkü sonrasında çok pişmanlık duyuyorum. (A 13)

Çocukla konuşmaya, ona anlatmaya ve onu dinlemeye verilen önemde kayda değer bir farktan bahsedilmiştir.

- Bir gün eve geldiğimde kızım bilgisayarını çalıştıramadığı için sinirlenip evi darmadağın etmiş. Olayı konuşarak hallettim ve komşularım çok şaşırıldı. Onlar çocuğu cezalandırmak için öneriler getiriyordu. Konuşmamızdan sonra öyle davranmayı kesti. (A 5)
- Ben programa katılmadım ama, program beni de etkiledi. Artık onları daha iyi dinliyorum, daha iyi anlıyorum. Önceleri ben bir şeyler yaparken kızım benimle konuşmak istediğinde ona bakmaz, onu dinlemezdim. Eklerdeki örnekler beni etkiledi. Artık işimi bırakıp oturuyorum ve onu dinliyorum. (A 12)

Ayrıca bazı anneler çocuklarıyla ilişkilerinde oyuna daha fazla yer verdiklerini söylemişlerdir.

- Onlarla daha çok oynamaya çalışıyorum. Kızımın yapmak istemediği bir şey olduğunda, bunu bir oyuna çevirmeye çalışıyorum. (A 6)

Tüm bu değişimleri mümkün kılan şey, annelerin ekleri okuyarak ve/veya eşleriyle programdaki konuları tartışarak çocuk eğitimi hakkında daha fazla bilgi sahibi olduklarını düşünmeleri olabilir.

- Ekleri okumanın gerçekten çok faydasını gördüm. Ekler çocuk psikolojisi hakkındaydı; bunları her anne-baba okumalı. Çocuğumuz hasta olduğunda ne yapmamız gerektiğini öğrenmeye çalışıyoruz ama, bir sorunla karşılaştığımda nasıl davranmam gerektiğini bilmiyordum. Öğrenilecek çok şey var; çocuğu cezalandırmalı mı, ödüllendirmeli mi? Artık nasıl davranmam gerektiğini biliyorum. Ders çalışma ve televizyon izleme saatlerini düzene koyabildim. Kızımla televizyonun kötü etkileri hakkında konuştuk. (A 2)
- Bilgimiz arttı. Çocuklarımızı daha çok etkilemek istiyoruz; çocuklarımızı daha iyi bir şekilde eğitmek istiyoruz. (A 14)

Annelerin çocuğu algılamalarındaki değişim

Anneler, babaların daha fazla sorumluluk almasıyla çocuk yetiştirme konusunda daha az yük hissettiklerini de dile getirmişlerdir.

- Çocuklarım hep bana yakın olmuştur ama programdan sonra babalarıyla daha yakınlaştılar, bu da benim daha az yük hissetmemi sağlıyor. (A 3)
- Programdan önce kocamın işinin stresi nedeniyle tüm yükü ben taşırdım. Çocuğu yatırır, sessiz olmasını sağlar, sorun olduğunda onunla konuşurdum. Artık bir sorun olduğunda kızımızla kocam konuşuyor, neden erken yatması gerektiğini veya neden onun sessiz olmasını istediğini kendisi anlatıyor. (A 6)

Daha az yük hissetmenin yanı sıra, anneler ayrıca aile içinde daha fazla güç ve prestijleri olduğunu hissettiklerini söylemişlerdir.

- Bir şekilde kocamın emrindeydim. Sanki o söylemese hiçbir şeyi bilmez gibiydim. O bana ne yapacağımı söyler, ben de yapardım. Artık beni evin hanımı olarak görüyor ve onun bana söylemesine gerek kalmadan bazı şeyleri yapabileceğime de inanıyor. (A 5)

Son olarak da, anneler çocuğu kendi hakları, fikirleri ve duyguları olan bir kişi, bir birey olarak görmeye başladıklarını ifade etmişlerdir.

- Programdan önce onun babasını kızdırmamasına odaklanmışım. Kızıma özür dilemesini, çocuk ve küçük olduğunu, babaların rahatsız edilmeyeceğini söyledim. Fikrimce babalarla asla tartışılmamalıdır, biz büyürken böyle gördük. Babamla ne zaman konuşmaya çalışsak, annem bizi durdururdu. (A 6)

Programdan hiçbir şekilde faydalanmadığını söyleyen anneler de vardır.

- Ben hâlâ kontrolcü ve kuralcı bir anne ve eş olduğumdan, programdan faydalanamadım. Bizler için de bir grup olsaydı, belki daha esnek olabilirdim. Program esnasında öyle davranacağımı ama, daha sonra her zamanki halime döneceğime inanıyorum. (A 7)

Annelerin kocalarına yönelik davranışlarındaki değişiklikler

Anneler kocalarıyla iletişimlerinin iyileştiğini, bunun da daha iyi bir ilişkiye neden olduğunu söylemişlerdir.

- Kocam sayesinde ben de değiştim. Israrcılıktan vazgeçtim; olayları kendi akışına bırakmayı öğrendim. Birbirimizi dinleyip anlamaya çalışıyoruz. (A 9)
- Ne zaman tartışsak tepem atardı. Kocama kızardım, onunla konuşmazdım. Şimdi kavga sonrasında gülümsüyor ve hasarı tamir etmeye çalışıyor, o yüzden ben de bu değişiklikten memnunum. (A 9)

Bazı anneler babaların programa katılmasını nasıl destekleyip teşvik ettiklerini dile getirmişlerdir.

- Kocamın böyle bir programa katılmasını beklemezdim. Katılmayı düşündüğünü söyleyince, baba-çocuk ilişkisi hakkında hiçbir şey bilmediği için bunun hayati önem taşıdığını söyledim. Karşı çıkmadı. (A 2)
- İlk başta programa katılmak istemedi. Oğlumla ben katılmasını istedik, orada öğreneceği şeyler olabileceğini düşündük. (A 13)

Çocuğun davranışlarındaki değişiklikler

Babalarda gözlemledikleri değişikliklerin yanı sıra, anneler çocuklarının davranış ve algılamalarında da değişiklikler olduğunu söylemişlerdir. Babalardaki değişikliklerle mümkün olan bu değişim, programa atfedilmiştir.

Dile getirilen ilk değişiklik, çocuğun kendini aile içinde daha iyi ifade etmeye başlamasıdır. Anneler, çocuklarının babalarına karşı daha yakın hissettiklerini de eklemişlerdir.

- Program çocuğumuzla nasıl konuştuğumuzu ve ona karşı tutumumuzu değiştirdi. Bunun bir örneği, dün gece kızımın yatmıştı ki kocam kapıyı kapattı. Kızım su içmeye kalktı ve babasına, kapıyı kapatmasının hoşuna gitmediğini söyledi. Bizde gördüğü ve yaşadığı şekilde o da kendini ifade edebildi. (A 1)

- Artık babasına sarılıyor, daha çok ilgi istiyor. Ne istediğini ifade ederken, o gün neler olduğunu anlatırken daha rahat. Canı sıkıldığında babasının onunla oynayacağını biliyor. Programdan önce babası pek konuşmayan, çok ciddi biri olduğundan babasından çok korkardı ve hayatta ona bir şey diyemezdi. Sadece bakması, kızımın terbiyeli davranması için yeterliydi. Mesela yeni ayakkabı istediğinde bunu babasına benim söylememi isterdi. (A 12)
- Programa katıldıktan sonra onların bir şeyler yapmak veya bir şeyler almak gibi isteklerini daha çok yerine getirmeye çalıştığı için çocuklar artık daha çok babalarına yöneliyorlar. (A 13)

Çocuklar bir yandan da daha sakinleşmiş, daha terbiyeli davranmaya, teşekkür etmek ve özür dilemek gibi görgü kurallarına dikkat etmeye başlamışlardır.

- Çocuklar artık daha dikkatli ve daha uyumlu. Eskiden oğlum ben bir şeye hayır dediğimde çok agresifleşir, ona hep bir şeyler yapmasını söylediğimizden şikayet ederdi. Babası onunla çok konuştu ve onu ikna edebildi. Oğlum daha olgunlaştı. (A 8)
- Oğlum eskiden elini yüzünü yıkamazdı, özellikle de yemekten önce. Artık babası ona bir kez bakınca, ellerini yıkaması gerektiğini biliyor. (A 5)
- Eskiden bir arkadaşın evindeyken teşekkür etmez, sabahleyin komşuları görünce günaydın demezdi. Artık bunları yapıyor. Eskiden, aynı babası gibi, güle güle demeden çeker giderdi. (A 5)
- Eskiden oğlumun özür dileme alışkanlığı yoktu. Ona öğretmeye çalışıyordum ama sonuç alamamıştım. Artık okulda sorunları olduğunda ve bir arkadaşını hayal kırıklığına uğrattığında arkadaşını arayıp özür diliyor. (A 5)

Baba-çocuk ilişkisindeki değişime bağlı olarak çocuklar görevleri konusunda daha sorumluluk kazanmışlardır.

- Artık babalarının onları döveceği korkusunu taşıyorlar ama daha bilinçliler. Belli saatlerde ders çalışmaları, yatmaları gerektiğini biliyorlar. Daha sorumlu oldular. Babam eve gelince bize bir sürü soru soracak diyerek, nasıl cevap vereceklerini düşünüyorlar. Bir şeyi yanlış yaptıklarında babalarına yalan söylemiyorlar, onunla konuşup, ne olduğunu anlatıyorlar. (A 5)
- Artık oğlum yatağını yapıyor. Okuldan geldiğinde eşyalarını her yere atardı, artık bunu yapmıyor. (A 5)

Çocuğun algılamasındaki değişiklikler

Çocuğun algılamasındaki değişime bir örnek olarak anneler, babaları "okul"a gidip onlar için bir şey yaptığından çocukların babalarıyla gurur duyduğunu ifade etmişlerdir.

- Oğlum babasıyla olan yeni ilişkisinden hoşnut. Ders çalışırken babası uzun süre konuşsa da oğlum sıkılmıyor. Sonra da babası yanımızda değilken babasının süper baba olduğunu, dünyada kimselere değişmeyeceğini

söylüyor. Bir de başka babaları da gözlemlediğini, o babaların çocuklarının derslerine yardımcı olmadığını söylüyor. (A 5)

- Babasıyla çok konuşuyor ve ben de bunun işe yaradığını düşünüyorum. Benim söylediklerimi dinlemiyor; belki babasının daha fazla eğitim aldığı, benim cahil olduğunu düşünüyor olabilir. Ona derslerinde yardım etmek istediğimde, yapabileceğim halde bana anlamayacağını söylüyor. Kocam ona benim Almanya'da okula gittiğimi, benim de bildiğim şeyler olduğunu söylüyor. Ama oğlum, Almanca konusunda sorum olsaydı ona sorardım ama bu matematik ve annem matematikte pek iyi değil diyor. (A 5)
- Oğlum babasıyla gurur duydu. Babasının okula gidip sertifika alacağı fikri hoşuna gitti. Konuşmalarından, babalarına güvenlerinin tam olduğunu anladım. "Benim babam da onu yapabilir, benim babam da öyle," diyorlar. (A 9)

Öye yandan çocuklarında herhangi bir değişiklik gözlemlemediklerini söyleyen anneler de vardır.

- Program öncesinde ve sonrasında çocukların davranışında hiçbir değişiklik olmadı. (A 2)
- Çocuklarımızı etkileyemedik. Hâlâ aynı şekilde davranıyorlar. (A 14)

Dile getirilen tüm bu değişikliklerin hem baba-çocuk, hem de anne-çocuk ilişkisi üstünde etkisi olmuştur. Baba-çocuk ilişkisinde iyileşme olmuştur.

Baba-çocuk ilişkisindeki değişiklikler:

- Kızımın yeni bir kıyafeti olduğunda ve babasına göstermek isteğinde, kızıma yakışsa da, yakışmasa da babası ilgi göstermezdi. Artık çocuğun mutluluğunu görüp paylaşabiliyor. Ona bakıp kıyafetin yakıştığını söylüyor ama programdan önce başını bile çevirmeden televizyon izlemeye devam ederdi. Çocuk da, ben de üzülürdük. Daha fazla ilgi görmeye başlayınca babasına yakınlaşmaya, onunla konuşmaya, kendini ifade etmeye başladı. Bir yere gitme istediğini dile getirebiliyor. Artık çocuk parkına birlikte gitmelerini istiyor. Eşim baba-çocuk ilişkisi hakkında bir şey bilmiyordu çünkü öyle yetiştirilmiş. Çocuklarını sevdiği halde bunu gösteremezdi. Artık bunu yapabiliyor. Ona bir hediye aldığımda bunu ona kızım vermek istiyor. Çok mutlu oluyor. Kocam da mutlu. (A 2)
- Oğlumuz babasından hiçbir zaman bir şey istemezdi, hep bana sorardı. Programdan önce benden para isterdi, babasıyla konuşup konuşmamasını bana sorardı. Ben bezdiğimi, gidip babasıyla konuşmasını söyledim. Artık gidip babasıyla konuşarak hallediyor. En azından yüz yüze konuşmayı öğrendiler. Sorunlarını birbirlerine anlatabiliyorlar. (A 3)

Anne-çocuk ilişkisindeki değişiklikler:

Anne-çocuk ilişkisi de, baba-çocuk ilişkisinin değişmesinden ve annelerin, eşlerinin programa katılmasıyla edindikleri bilgilerden etkilenmiştir.

- Kocamın programa katılması benim kızımın olan ilişkiyi de etkiledi. Ekleri okurken çok şey öğrendim. Kızım eskiden geç saatlere kadar televizyon izlerdi ve onu uyutamazdım. "Televizyoncu Ali" kitabını çok sevdim. Geç48

saatlere kadar oturma konusunda ısrar ettiğinde ona bu kitabı okurdum. Artık onun bu alışkanlığını kırdık. (A 11)

- Kocamın programa katılması, benim çocuklarımla ilişkimde de değişiklik yarattı. Tüm o ekleri okuduktan sonra artık bir şey yapmadan düşünüyorum. Hatta artık kızdığımda bile nasıl davranmam gerektiğini düşünüyorum. (A 9)

Annelerin dile getirdiği bir diğer konu, başkalarının tepkileri olmuştur. Bazı anneler arkadaş ve akrabalarından destek görüp teşvik edildiğini ifade ederken, diğerleri olumsuz tepkiler aldıklarını söylemişlerdir.

- Tüm arkadaşlarım beni kutladı. Bana kocamın zaten bunları bilmesi gerektiğini, zaten o kadar da kötü bir baba olmadığını söyler, neden işten geldikten sonra yorgun argın bu toplantılara gitmeye zorladığımı sorarlardı. Kocamı zorlamadığımı, kendisinin zaten gitmek istediğini söyledim ben de onlara. (A 11)
- Artık evde dayak yok, bu da çevredeki insanların dikkatini çekiyor. Çocuklarımızın büyüdüğünü görüp gıpta ediyorlar. Çocuklarımızın başarısına gıpta ediyorlar. (A 5)
- Bazı insanlar bu programa katılması fikrinden hoşlanırken, bazıları buna ne gerek olduğunu anlayamadı. Kocam nasıl çocuklarını yetiştireceğini bilmiyor mu diye sordular, zaman kaybı dediler, ihtiyaçları olmadığını söylediler. Elbette çocuklarını döverek eğitmeye çalışan insanlar da var. (A 5)
- Arkadaş ve akrabalarımız bu programa katılmasını onaylamadı. (A 14)

Anneler ayrıca kocalarının programda işledikleri konuları arkadaşlarına ve akrabalarına anlatarak onları etkilemeye çalıştıklarını söylemişlerdir.

- Kocam programı arkadaşlarına öneriyor, neler öğrendiği hakkında konuşuyor, onlara nasıl davranmalarını söylüyor. Çaya arkadaşlar gelince onlara faydalı bir şey öğrendiğini söyleyip anlatmaya başlıyor. (A 5)
- Başka babalara çocuklarına bağrırmaları yerine konuşmalarını söylüyor. Çocuklar kavga ettiğinde onlarla konuşuyor, sorunu hallediyor, özür dilemelerini sağlıyor. Eskiden "sana vurana sen de bir tane vuracaksın," derdi. Başkalarına, çocukları döverek terbiye etmenin iyi olmadığını anlatıyoruz. Çocuklarımızı dövmediğimiz için arkadaşlarımız bize kızıyor. (A 5)
- Kocam öğrendiği her şeyi uygulayamasa da, öğüt verme konusunda iyi. Bana gruptaki bir arkadaşını anlattı, adam eşini hiç dinlemezmiş, eşinin istekleriyle ilgilenmezmiş ve boşanmak üzerelermiş. O arkadaşına eşini daha çok dinlemesini ve başka şeyler de söylemiş. (A 9)

Başka yetişkinleri etkilemenin yanı sıra, anneler kocalarının kendi çocukları dışındaki çocuklar üstünde de etkili olduklarını anlatmıştır.

- Konuşmak gerçekten de fark ediyor. Mahalledeki çocuklarla da konuşuyor. Matematiği çok zayıf bir çocuk vardı, kocam onunla konuştu, ona anlattı ve bir gün çocuğun annesi gelip kocama teşekkür etti. Oğlundaki değişimi

görmek onu çok şaşırtmış. (A 5)

Anneler bir yandan da programın tüm aile üstündeki etkilerinden bahsetmişlerdir. Babalar üstünde, programın neden olduğuna inandıkları değişim hakkında konuşmuşlardır. Babalardaki bu değişimin tüm aileye yansıdığını belirtmişlerdir.

- İleriye bir adım attık. Daha da ileri gitmeye çalışıyoruz. Çocuklarımıza yol gösterip onlara iyi şeyler öğretmeye çalışıyoruz. (A 14)
- Anne babalar çocuklarını kendi anne babalarının onları yetiştirdiği şekilde yetiştirmeye çalışır. Ama programa katıldıktan sonra fikirleri değişiyor. Bu programlar olmasaydı, insanlar çocuklarını eski bilgilerle, eski yollarla yetiştirirlerdi. Kocam ve ben kötü birer anne-baba olduğumuzu düşündüğümüz için programa katılmış değiliz. Farklı şeyler öğrenmek, başka neler yapabileceğimizi öğrenmek için programa katıldık. (A 13)
- Eskiden sık sık kahveye giderdi ama Allah'a şükür artık gitmiyor. Aile içindeki ilişkimiz iyileşti. Artık akrabalarımızı daha sık ziyaret ediyoruz. Eskiden o evde olmadığından misafir olduğunda ben yalnız olurdum, o da kahvede. (A 9)
- Eskiden kocam kabaydı ve bir tartışmadan sonra ben bir köşede sessizce ağlarken kızım bunun babasının davranışları yüzünden olduğunu anlardı. Üzülürdü, bana ağlamamamı söyler, yanımdan ayrılmazdı. Artık böyle bir ortam yaşamak zorunda kalmıyor. Bunun farkında olduğundan ve bundan mutlu olduğundan eminim. Programdan sonraki davranışları beni sevindiriyor ve bu da ev ortamına yansıyor. Evde huzurlu, mutlu bir ortam var. Bizi mutlu etmeye çalışıyor. (A 12)

Ancak bazı anneler de programın etkilerinin, özellikle de programın sona ermesinden itibaren silikleşmeye başladığını söylemişlerdir. Bunun yanında, programın olumsuz etkileri olduğuna inanan anneler de vardır. Çocuklarının şımardığından şikayetçi olmuş, eskiden olduğu gibi anne-babalarını dinlemediklerini, artık onlardan korkmadıklarını söylemişlerdir. Bazı anneler de babanın çocuklarına daha sabırlı, hoşgörülü ve arkadaşça yaklaşımından şikayetçidir.

- Hâlâ katılımcıyken çocuklarla ilişkisi daha iyiydi. Program bittikten sonra sanki eski haline döndü gibi. Ama çocuklarla daha dikkatli olmaya çalışıyor, özellikle de toplantılarda konuşulanları hatırladığı için bence. (A 13)
- Çocuklar program yüzünden şımarık oldular. Artık beni dinlemiyorlar, onları babalarına şikayet edeceğimi söylediğimde önemsemiyorlar. Kocam eskiden de onları dövmezdi ama yine de ondan korkarlardı, artık arkadaş gibiler. Onları kocama şikayet ettiğimde beni duymazdan geliyor. Eskiden beni üzüp kızdırdıkları için onlara bağırdı. Artık korkup içlerine kapanırlar diye düşündüğünden bunu yapmıyor. (A 9)
- Artık daha hoşgörülü ve ben de buna kızıyorum. Bazı durumlarda sabırlı davrandığımda sinirleniyorum. Ona, bazı noktalarda daha sert olabileceğini söylüyorum. Çocuklar da bunu suistimal etmeye çalışıyor. Çocuklar babalarının hoşgörüsüne alıştı; bu onların işine geliyor tabi. (A 13)

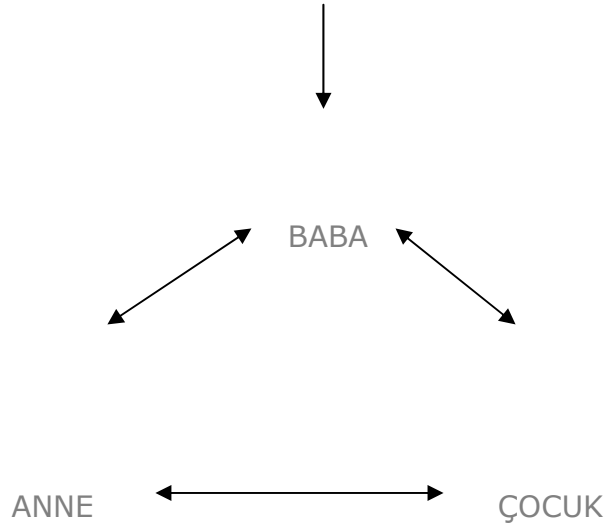

Programın bir sonucu olarak yaratılan etki ve değişimler ele alındığında, baba, çocuk ve anne arasında programa atfedilebilecek belli bir etkileşim görülür. Şekil 1’de de görüldüğü gibi program babayı doğrudan etkilemiştir. Baba da bu değişimi eşine ve çocuğuna yansıtmış, her ikisinden farklı geribildirim almıştır. Babadaki değişimi fark eden ve babanın ona anlattığı bilgilere bağlı olarak anne de aile içinde farklı davranmaya başlamıştır. Program boyunca anne de hem kocasına, hem de çocuğuna farklı davranmaya başlamış, bu da çocuğun da değişmesini kolaylaştırmıştır. Bu nedenle, babanın programda öğrendiklerini ailenin diğer bireylerine uygulamasıyla evdeki hava olumlu yönde değişmiştir.

Şekil 1

Programın Yarattığı Etkileşim

PROGRAM

TARTIŞMA

Bu rapor, babaların Baba Destek Programı'na katılarak edindikleri deneyimlere yakından bakmayı amaçlamaktadır. Babaların kişisel deneyimlerini ortaya koyup derinlemesine anlamaya çalışmanın yanı sıra, babaların dile getirdiği bu değişimin tutum ve davranışlarına yansiyıp yansımadığını görmek hedeflenmiştir. Babalara mülakatlar sayesinde bu deneyimi kendi ifadeleriyle aktarmanın yolu sağlanmıştır. Öte yandan, uygulanan tutum envanteri babanın dile getirilen davranış ve algılamalarının daha objektif bir değerlendirmesini sağlamıştır.

Çeşitli teorik yorumların sonucunda müdahale programlarının kapsamında bir değişiklik olmuş, hem çocuğu, hem de aileyi desteklemek yeni hedef haline gelmiştir (Upshur, 1990). Bu nedenle, müdahale programları çocuğa yansıyan etkilerin yanı sıra, ebeveynlerin gelişim aşamaları ve çocuk yetiştirme konusundaki bilgilerini veya ebeveyn-çocuk etkileşimini de program etkinliğini gösteren önemli göstergeler olarak ele almaya başlamıştır (Bekman, 1998). Bu yaklaşıma paralel olarak, elinizdeki rapor programın etkinliğini değerlendirmek için, babanın çocuk yetiştirme ve gelişim aşamaları anlayışında gerçekleşen değişim ile ebeveyn-çocuk etkileşimiyle ilgilenmektedir.

Literatür taraması babaların çocuklarının sağlıklı gelişiminde önemli ve yeri doldurulamaz bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Başka bir deyişle, babanın rolü annenin rolünden bağımsızdır ve çocuğun gelişimine benzersiz bir katkı sağlamaktadır. Babaların çocuk gelişimindeki önemini farkında olan Anne Çocuk Eğitim Vakfı, babalara sunulan hizmetlerin ne denli az olduğunu değerlendirmiştir. Bu olgunun kesinlik kazanmasıyla, Baba Destek Programı 1996'da, bir pilot uygulama olarak başlatılmıştır.

Bu rapor, babaların çocuk bakımındaki önemi konusunda babalarda bilinç yaratmayı ve onlara çocuk gelişimi hakkında bilgi ve destek sağlamayı amaçlayan Baba Destek Programı'nın ilk değerlendirme çalışmasıdır.

Program değerlendirmesi, niceliksel ve niteliksel yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Niceliksel değerlendirme tutum envanterinin uygulanmasıyla, niteliksel değerlendirme ise hem babalarla, hem de annelerle yapılan mülakatlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir.

Raporun tartışma bölümü, üç kısımda ele alınacaktır. İlk önce babaların program etkileri konusundaki kişisel ifadelerine değinilecektir. Ardından, annelerin kişisel ifadeleri aktarılacaktır. Son olarak da mülakat bulgularının, tutum envanteri bulgularını destekleyip desteklemediği ele alınacaktır.

Baba mülakatlarından elde edilen bulgular, babaların tutum, algılama ve davranışlarında programa atfedilebilecek değişiklikler olduğunu ortaya koymuştur. Babaların sağladığı yanıtlar, iki başlık altında değerlendirilmiştir: Babaların programa dair düşünceleri, değerlendirmeleri ve önerileri ile, babaların programın etkilerine dair kişisel görüşleri. İlk bölüm babaların konuların işleme biçiminden ve bilginin aktarılma şekline genelinde memnun olduklarını ortaya koymuştur. Babaların çoğunluğu, grup deneyiminden faydalandığını belirtmiştir. Bazı babalar programda daha fazla konu olması yolundaki dileklerini dile getirmiş, bazıları ise programın daha uzun süreli olmasını istediklerini ifade etmiştir. Neredeyse tüm babalar annelere, yani eşlerine yönelik ve tercihen kendilerinin programa katıldığı dönemle örtüşen bir zamanda katılabilecekleri benzer bir program olması konusunda hemfikir olmuşlardır. Bazı babalar⁵²

çocuklarının yaşlarının büyük veya küçük olması nedeniyle programın zamanlamasının ihtiyaçlarına yanıt vermediğini ifade etmiştir. Dile getirilen bir diğer nokta ise, programın daha iyi tanınması için daha fazla reklama ihtiyaç olmasıdır.

İkinci bölüm, babaların programın etkilerine dair kişisel görüşlerini kapsamaktadır. Babalar çocuklarına, eşlerine ve kendilerine dair oluşan davranış ve algılamalarındaki değişiklikler hakkında konuşmuşlardır.

Babalar çocuklarını nasıl algıladıklarında değişim yaşadıklarını söylemiş, çocuğu bir birey olarak görmeye başladıklarını, daha hoşgörülü olduklarını ve sözlerini tutma konusunda daha dikkatli olduklarını dile getirmişlerdir. Babaların çocuklarına yönelik davranışlarının değişmesi konusunda babalar çocuğa anlatmaya, onunla konuşmaya ve onu dinlemeye başladıklarını, çocukla daha fazla vakit geçirdiklerini, daha fazla sevgi gösterdiklerini ifade etmiş, bu değişimin çocuklarındaki olumlu yansımalarını görebildiklerini eklemişlerdir. Babalar ayrıca ceza ve/veya dayak yerine alternatif disiplin yöntemleri kullandıklarını bildirmişlerdir. Babadaki bu değişiklikler babanın çocuğuyla ilişkisine olumlu yansımış, baba ile çocuk yakınlaşmıştır.

Babalar ayrıca eşlerine yönelik davranışlarındaki değişiklikten de bahsetmiş, daha hoşgörülü olduklarını, eşleriyle konuşmaya, onlara bazı şeyleri anlatmaya ve uyarılarda bulunmaya başladıklarını söylemişlerdir. Tüm bu değişimler, çiftin arasındaki iletişimi iyileştirmiştir.

Babalar kendilerini nasıl algıladıkları konusunda da değişiklikler olduğu söylemiştir. Çocuk gelişimi hakkında bilgi edinmiş, yeni bir bakış açısı kazanmış, daha esnek hale gelmişlerdir. Bunların yanında çocukları için faydalı bir şey yapmış olmaktan gurur duymaktadırlar.

Babaların davranışlarındaki değişime gelince; babalar aile dışındaki insanlarla olan ilişkilerinde farklılıklar olduğunu dile getirmiştir. Başka babaların davranışlarını etkilemek amacıyla programda öğrendikleri şeyleri anlatmaya çalıştıkları durumlar olmuştur. Artık başka insanlarla daha iyi iletişim kurduklarını ve daha sosyal olduklarını söylemişlerdir.

Babalar ayrıca çocuklarının davranışlarında gözlemledikleri değişikliklere de değinmiştir. Çocukların artık kendilerini daha rahat ifade ettikleri ve baba konuşup anlattıkça, daha çok söz dinledikleri dile getirilmiştir. Çocuklar da babalarının okula/programa giderek çocuklarına yönelik bir çaba sarf ettikleri için babalarından gurur duyduklarını söylemişlerdir. Babalar da çocuklarının daha çok sorumluluk aldığını, daha sosyalleştiklerini (arkadaşlarıyla daha iyi ilişkiler kurduklarını) ve daha mutlu olduklarını ifade etmiştir.

Değişim, anne-çocuk ilişkisinde de gözlenmiştir. Anneler de çocuklarına daha fazla açıklama yapmaya başlamış, bu da ilişkinin yakınlaşmasına neden olmuştur.

Annelerin kişisel görüşleri değerlendirildiğinde benzer ifadeler görülmektedir. Babaların çocuklara yönelik davranış ve algılamalarındaki değişiklikler konusunda anneler babaların görüşlerini desteklemektedir. Anneler babaların çocuklarla ilgili konulara daha fazla ilgi göstermeye başladıklarını, bunun sonucunda da çocuklarıyla daha çok zaman geçirdiklerini dile getirmiştir. Anneler ayrıca babaların artık daha hoşgörülü olduklarını ve olumsuz disiplin yöntemlerini daha az kullandıklarını da eklemişlerdir. Bunların yerine babaların eskiye nazaran

çocuklarıyla daha fazla konuşmaya, onları dinlemeye ve onlara açıklamalarda bulunmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, babaların çocuklarını bir birey olarak görmeye ve buna bağlı olarak daha fazla hak ve özgürlük tanımaya başladıklarını da söylemişlerdir.

Babaların eşlerine yönelik yaşadığı değişime bakıldığında, anneler kocalarının daha sakin ve anlayışlı bir hal aldıklarını söylemiştir. Ayrıca babalar ev işlerine yardım etmeye ve eşlerinin fikrini almaya başlamıştır. Bu değişikliklerin çiftin arasındaki iletişimin iyileşmesine yol açtığı ifade edilmiştir.

Anneler ayrıca kendilerinde gözledikleri ve babaların ifadelerini doğrulayan, çocuklarına yönelik farklı yaklaşımlardan bahsetmiştir. Anneler de daha sakinleşmiş, olumsuz disiplin yöntemlerini kullanmaktan vazgeçmiştir. Babalarda da olduğu gibi, onlar da eskiye oranla çocuklarıyla daha fazla konuşmaya, onları dinlemeye ve onlara daha fazla açıklamalarda bulunmaya başlamışlardır.

Annelerin kişisel görüşlerindeki bir farklı nokta, annelerin kendilerini nasıl algıladıkları konusundaki değişime ilişkindir. Anneler, babaların artık çocuğun bakımı ve eğitimiyle ilgili sorumlulukları paylaşması sonucu daha az yük hissettiklerini dile getirmiştir. Bunun yanısıra, aile içinde daha fazla güç ve prestij sahibi olduklarını bildirmişlerdir.

Son olarak da, anneler artık çocuklarının kendilerini babalarına daha yakın hissettiklerini ve babalarıyla gurur duyduklarını, baba-çocuk ilişkisinin çok daha iyi bir noktaya geldiğini doğrulamışlardır.

İfade edilen tüm bu değişiklikler, tutum envanterinin bulgularıyla desteklenmektedir. Tutum envanterinin bulguları, programa katılan babaların tutumunda bir değişiklik olduğunu ortaya koymuştur. Geleneksel olmayan roller, yetkeci olmayan tutum, tavizkâr olmayan tutum ve iletişim açıklığı olarak adlandırılan dört faktörün her biri, istatistiksel açıdan önemli oranda değişmiştir. Babalar babalık rollerinde daha az geleneksel, daha az otoriter ve daha az tavizkâr olmayan hale gelmiştir. Ayrıca, baba ile çocuk arasındaki iletişim de iyileşmiştir.

Bu raporun sonuçları, anne ile babanın yaşadığı değişikliklere bağlı olarak çocuğa sağlanan deneyimler değiştiğinde, çocuğun da bazı değişimler yaşadığını göstermiştir. Babalar programın hem kendi yaşamlarında, hem de çocuklarının yaşamında ve ailelerinde fark yaratmada etkili ve uygun olduğunu dile getirmiştir. Aileyi müdahale programlarına dahil etmenin ne denli etkili olduğu, program süresince ailenin çocuğu, çocuğun da aileyi etkilemiş olmasında açıkça görülebilir. Babaların kişisel görüşleriyle ortaya çıkan nedensellik modelinde de görüldüğü gibi, ilk başta baba programa bağlı olarak değişmiş, ardından bu değişimi çocuğuna ve eşine yansıtmıştır. Bunun sonucunda yeni deneyimler sağlanan çocuk ve eş de değişmiştir. Babanın çocuğun günlük faaliyetlerine daha fazla katılması ve buna bağlı olarak ara sıra ev işlerine bile yardım etmesi ve anlayışlı yaklaşımıyla anne yükünün hafiflediğini hissetmiştir. Annenin ferahlaması anne-çocuk ilişkisine de yansımış, babadan anneye geçen bilgilerden destek alan ilişki daha da iyi noktalara gelmiştir. Bunun sonucunda çocuğun üstünde dolaylı etkiler kendini göstermiş, olumlu yönde değiştiği dile getirilmiştir.

Bu sonuçlar, programın, babalarda çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilinç yaratılması hedefine ulaştığına dair bulguları destekler niteliktedir. Programa katılan babalar farklı sosyo-ekonomik ortamlardan gelmiştir; bu nokta,

programın babaların eğitim veya gelir düzeyinden bağımsız olarak babalar üstündeki olumlu etkilerinin altını daha da çizmektedir. BADEP dahilinde işlenen konular, babaların çocuk eğitiminde kendi önemlerini fark etmelerine ve daha fazla bilgi sahibi olmalarına olanak vermiştir. "Olumlu disiplin yöntemleri" konusu babaların olumsuz disiplin yöntemlerine başvurmalarını azaltarak çocukların suistimal edilmesini önleye yardımcı olmuştur. Bunun yanısıra, babalar eşleriyle ve çocuklarıyla kullanabilecekleri demokratik yöntemler öğrenmişlerdir. Öte yandan babalar her hafta konuların işlenmesiyle iletişim becerileri ve sorun çözme becerileri gibi yeni beceriler edinmişlerdir. Elde edilen sonuçlar, bu becerileri sadece eş ve çocuklarıyla değil, başka ilişkilerinde de kullandıklarını göstermiştir.

Literatür taraması bir baba olarak kendini memnun ve yeterli hissetmenin aile ilişkileri üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Lamb'in (1997) de dediği gibi, aile ortamının artık bireysel ilişkilerden daha etkili olduğu kabul edilmektedir. Babanın olumlu etkilerinin yaşama geçebilmesi için daha geniş aile ortamı göz önünde bulundurulmalıdır. Destek sağlayan bir baba-çocuk ilişkisi hayati önem taşır ancak, tek başına yeterli değildir. Babanın eşi ve ailedeki diğer çocuklarla olan ilişkisi, olumlu bir aile ortamının başlıca öğelerini oluşturur. "Ailede husumet olmaması çocuğun uyumlu olmasının en tutarlı göstergesiyken, çocuğun uyum sağlayamamasının en tutarlı ve güvenilir göstergesi, evlilikte geçimsizliktir" (Lamb, 1997, s. 13).

Bu programda eğitimin verildiği grup ortamının babalara sosyal-duygusal açıdan destek sağladığı dile getirilmiştir. Babaların çoğunluğu yeni insanlarla tanışma ve farklı bakış açıları duyma fırsatını yakaladıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların aksine, Türk kültüründe erkekler ev ve aileleri konusundaki kaygılarını paylaşmak için fazla fırsat bulamamaktadır. BADEP programı ve program dahilinde kullanılan grup ortamı babalara bu kaygılarını dile getirme ortamı sunmuştur. Babalar, toplantılardan sonra genelde kendilerini rahatlamış hissettiklerini söyleyerek bu unsurun olumlu etkilerini ifade etmişlerdir. Sağlanan bu sosyal-duygusal destek programın başarısında oldukça önemli bir rol oynamıştır ve insan ilişkilerinin içiçe geçtiği Türk kültürü dahilinde (Kağıtçıbaşı, 1997) elde edilen etkilerin devamlılığın garantiye alınması için hayati önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Amato, P. R., ve Rivera, F. (1999). Baba katılımı ve çocuklarda davranış problemleri (Paternal involvement and children's behaviour problems). Journal of Marriage and the Family, 61, 375-384.

Arı Güleç, N. (1998). Anelik rolünden duyulan memnuniyetin, baba katılımının ve annenin çalışma durumunun anne katılımı üstündeki etkileri (The effect of maternal role satisfaction, father involvement and maternal working status on maternal involvement). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi.

Atkinson, A. M. (1991). Babaların günlük bakıma katılımı (Fathers' participation in day care). Early Child Development and Care, 66, 115-126.

Baruch, G. K., ve Barnett, R. C. (1987). Babanın aile işlerine katılımını belirleyen unsurlar (Determinants of fathers' participation in family work). Journal of Marriage and the Family, 49, 29-40.

Bekman, S. (1990). Mecnut Olana Alternatif: Ev Merkezli ve Kurum Merkezli Programlar (Alternative to the Available: Home-based Versus Centre-based Programs), Early Childhood Development and Care, 58.

Bekman, S. (1995). Türkiye'de HIPPY üstüne araştırmalar (Research on HIPPY in Turkey), İkinci Uluslararası HIPPY Araştırma Semineri Raporları (Proceedings of the Second HIPPY International Research Seminar), 43-45.

Bekman, S. (1998) Eşit Fırsat: Anne Çocuk Eğitim Programı'nın Değerlendirmesi. İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları.

Berk, L. E. (2003). Çocuk Gelişimi (Child Development). Boston: Allyn and Bacon.

Braungart-Rieker, J., Courtney, S., ve Garwood, M. M. (1999). Anne ve babanın bebekle bağlanma ilişkisi: Aile ortamı (Mother- and father-infant attachment: Families in context). Journal of Family Psychology, 13, 535-553.

Brayfield, A. (1995). Bir elde iş, diğer elde çocuklar: Çalışma saatlerinin babaların çocuklarıyla ilgilenmeleri üstündeki etkisi (Juggling jobs and kids: The impact of employment schedules on fathers' caring for children). Journal of Marriage and the Family, 57, 321-332.

Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., ve Lamb, M. E. (2000). Yirmi birinci yüzyılda babalık (Fatherhood in the twenty-first century). Child Development, 71, 127-136.

Clarke-Stewart, K. A. (1978). Babayla üç olduk: Babanın anne ve küçük çocuk üstündeki etkisi (And daddy makes three: The father's impact on mother and young child). Child Development, 49, 466-478.

Coltrane, S. (1995). Babalığın geleceği: Erkeklerin ev ortamında katılımını etkileyen sosyal, demografik ve ekonomik unsurlar (The future of fatherhood: Social, demographic and economic influences on men's family involvement). W. Marsiglio (Der.), Babalık: Çağdaş teoriler, araştırmalar ve toplumsal politikalar

(Fatherhood: Contemporary theory, research and social policy), içinde (s. 255-274). Thousand Oaks, California: Sage.

Cox, M. J., Owen, M. T., Henderson, V. K., ve Margand, N. A. (1992). Bebek-baba ve bebek-anne bağlanmasının tahmin edilmesi (Prediction of infant-father and infant-mother attachment). Developmental Psychology, 28, 474-483.

Cox, M. J., Owen, M. T., Lewis, J. M. ve Henderson, V. K. (1989). Evlilik, yetişkin uyumu ve erken yaşta ebeveyn olma (Marriage, adult adjustment and early parenting). Child Development, 60, 1015-1024.

Crouter, A. C., Perry-Jenkins, M., Huston, T. L., ve McHale, S. M. (1987). Tek gelirli ve çift gelirli ailelerde baba katılımının altında yatan süreçler (Processes underlying father involvement in dual-earner and single-earner families). Developmental Psychology, 23, 431-440.

Cummings, E. M., ve O'Reilly, A. W. (1997). Aile ortamında babalar: Evliliğin kalitesinin çocuğun uyumu üstündeki etkileri (Fathers in family context: Effects of marital quality on child adjustment). M. E. Lamb (Der.). Babanın çocuk gelişimindeki rolü (The role of the father in child development) içinde (s. 49-66). New York: John Wiley and Sons.

Daly, K. J. (1995). Babalığı yeniden şekillendirmek (Reshaping fatherhood). W. Marsiglio (Der.), Babalık: Çağdaş teoriler, araştırmalar ve toplumsal politikalar (Fatherhood: Contemporary theory, research and social policy), içinde (s. 21-41). Thousand Oaks, California: Sage.

Doherty, W. J., Kouneski, E. F., ve Erickson, M. F. (1998). Sorumlu Babalık: Genel bir bakış ile kavramsal bir çerçeve (Responsible Fathering: An overview and conceptual framework). Journal of Marriage and the Family, 60, 277-292.

Easterbrooks, M. A., ve Goldberg, W. A. (1984). Ailede küçük çocuğun gelişimi: Baba katılımının ve ebeveynlik özelliklerinin etkisi (Toddler development in the family: Impact of father involvement and parenting characteristics). Child Development, 55, 740-752.

Erder, N. (1985). Sosyoloji çalışmalarına giriş (Introduction to sociological studies). T. Erder (Der.), Türk toplumunda aile (Family in Turkish society) içinde (s. 9-19). Türkiye Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.

Evans, C. (1997). Türkiyeli babaların babalık rollerine yönelik tutum ve katılımları: Düşük sosyo-ekonomik ortamdan bir örneklem (Turkish fathers' attitudes to and involvement in their fathering role: a low socio-economic sample). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi.

Fişek, G. (1982). Psikopatoloji ve Türk ailesi: Aile sistemleri teorisiyle bir analiz (Psychopathology and the Turkish family: A family systems theory analysis. Ç. Kağıtçıbaşı (Der.), Türkiye'de cinsiyet rolleri, aile ve toplum (Sex roles, family and community in Turkey) içinde (s. 295-321). Indiana: Indiana Üniversitesi Türkiye Çalışmaları 3.

Frosch, C. A., Mangelsdorf, S. C., ve McHale, J. L. (2000). Evlilikteki davranışlar ve okulöncesi yaştaki çocuğun ebeveynlerine bağlanma ilişkilerindeki güvence (Marital behaviour and security of preschooler-parent attachment relationships).

Journal of Family Psychology, 14, 144-161.

Güngörmüş, O. (1986). Baba yoksunluğunun benlik kavramına etkisi ve babasız öğrencilerin problemlerinin hangi alanlarda yoğunlaştığının saptanması. İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1972). Sosyal değişimin psikolojik boyutları. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). Çocuğun değeri: Türkiye’de değerler ve doğurganlık. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1985). Aile içinde etkileşim ve bir aile değişimi modeli (Intra-Family interaction and a model of family change). T. Erder (Der.), Türk toplumunda aile (Family in Turkish society) içinde (s. 149-166). Türkiye Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1991). Türkiye’de Erken Destek Araştırma Projesi (The Early Enrichment Project in Turkey), UNESCO-UNICEF-WFP Notlar ve yorumlar (No: 193) (Paris, UNESCO).

Kağıtçıbaşı, Ç. (1992). Ebeveynlik ve çocuk gelişimi üstüne kültürel perspektiflerden araştırmalar (Research on Parenting and Child Development across Cultural Perspectives), M. Rosenzweig, International Psychological Science içinde (Washington, DC, APA).

Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). Kültürlerarası aile ve insan gelişimi: Öteki taraftan bir bakış (Family and human development across cultures: A view from the other side), (Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum Associates).

Kağıtçıbaşı, Ç. (1997). Ebeveyn Eğitimi ve Çocuk Gelişimi (Parent Education and Child Development), M. E. Young (Der.) Erken Çocuk Gelişimi: Çocuklarımızın Geleceğine Yapılan Yatırım (Early Child Development: Investing in Our Children’s Future) içinde. New York, Elsevier.

Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D. ve Bekman, S. (1988) Kapsamlı Okulöncesi Eğitimi Projesi: Son Rapor (Comprehensive Preschool Education Project: Final Report) (Ottawa, International Development Research Centre).

Kandiyoti, D. (1978). Kadınlarda psikososyal değişimin boyutları: Cinsiyetler ve kuşaklar arasında bir karşılaştırma. Yayınlanmamış monograf: Boğaziçi Üniversitesi.

Kandiyoti, D. (1982). Türkiye’de kentsel değişim ve kadınların rolleri: Genel bir bakış ve değerlendirme (Urban change and women’s roles in Turkey: An overview and evaluation). Ç. Kağıtçıbaşı (Der.), Türkiye’de cinsiyet rolleri, aile ve toplum (Sex roles, family and community in Turkey) içinde (s. 101-120). Indiana: Indiana Üniversitesi Türkiye Çalışmaları 3.

Kazgan, G. (1979). Türk ekonomisinde kadınların işgücüne katılması, mesleki dağılımı, eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik statüsü. N. Abadan-Unat (Der.), Türk toplumunda kadın içinde (s. 155-189). Ankara, Çağ.

Kıray, M. (1976). Annelerin değişen rolü: Türkiye’de bir kasabada değişen aile içi ilişkiler (Changing roles of mothers: Changing intra-family relations in a Turkish town). J. G. Peristiany (Der.). Akdeniz’de aile yapıları (Mediterranean family structures) içinde (s. 261-271). Londra: Cambridge Üniversitesi Yayınları.

Kıray, M. (1985). Metropol kent ve değişen aile (Metropolitan city and the changing family). T. Erder (Der.), Türk toplumunda aile (Family in Turkish society) içinde (s. 79-89). Türkiye Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.

Koçak, A. (2000). Anneler anlatıyor: Anne-Çocuk Eğitim Programı’nda annelerin yaşadıkları üzerine bir çalışma (Mothers speaking: A study on the experience of mothers with Mother-Child Education Program). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi.

Lamb, M. E. (1977). Yaşamın ilk yılında baba-bebek ve anne-bebek etkileşimi (Father-infant and mother-infant interaction in the first year of life). Child Development, 48, 167-181.

Lamb, M. E. (1987). Babanın rolü: Kültürlerarası perspektifler (The father’s role: Cross-cultural perspectives). New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Lamb, M. E. (1997). Babalar ve çocuk gelişimi (Fathers and child development). M. E. Lamb (Der.), Babanın Çocuk Gelişimindeki Rolü (The Role of the Father in Child Development) içinde (1-18). New York: John Wiley and Sons.

Lamb, M. E. (2002). Babalar: Araştırma açısından (Fathers: The research perspective). Uluslararası Babalık Zirvesi, Duruş Sunumu.

Levy-Shiff, R. (1994). Ebeveynliğe geçiş sürecinde evlilikte yaşanan değişimin bireysel ve ortamsal göstergeleri (Individual and contextual correlates of marital change across the transition to parenthood: Family environment and adoption-related correlates). International Journal of Behavioral Development, 25, 97-104.

Levy-Shiff, R., & Israelashvilli, R. (1988). Babalığın habercileri: Daha derinlemesine incelemeler (Antecedents of fathering: Some further exploration). Developmental Psychology, 24, 434-440.

Lieberman, M., Doyle, A. B., ve Markiewicz, D. (1999). Çocukluğun sonu ve ergenliğin başında anne ve babaya bağlanma güvencesinin gelişimindeki örüntüler: Akran ilişkileriyle ilintileri (Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations). Child development, 70, 202-213.

Lynn, D. B. (1974). Baba: Çocuk gelişimindeki rolü (The father: His role in child development). Monterey, California: Brooks/Cole.

Marsiglio, W. (1991). Babalar için ebeveyn eğitimi ve destek programları: Baba katılımının sonuç etkileri (Parent education and support programs for fathers: Outcome effects on paternal involvement). Early Child Development and Care, 67, 73-85.

Marsiglio, W. (1995). Babalık bursu (Fatherhood scholarship). W. Marsiglio (Der.), Babalık: Çağdaş teoriler, araştırmalar ve toplumsal politikalar (Fatherhood: Contemporary theory, research and social policy), içinde (s. 1-20).

California: Sage Publications.

Myers, R. (1992). Hayatta kalan on iki (The twelve who survive). Londra: Routledge.

Öğüt, Ü. (1998). Üst ve orta sosyo-ekonomik statülü Türkiyeli babalardan bir örneklem dahilinde okulöncesi çağı çocukların yaş ve cinsiyeti ile annenin çalışma durumunun baba katılımına etkisi (Father involvement with respect to the age and gender of preschool children and the employment status of the mother in a sample of upper and middle socio-economic status Turkish fathers). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi.

Parke, R. D. (1981). Babalar (Fathers). Harvard Üniversitesi Yayınları: Cambridge, Mass.

Pleck, J. H. (1997). Baba katılımı: Düzey, kaynak ve sonuçları (Paternal involvement: Levels, sources, and consequences). M. E. Lamb (Der.), Babanın çocuk gelişimindeki rolü (The role of the father in child development) içinde (66-103). New York: John Wiley and Sons.

Presser, H. B. (1988). Çift gelirli Amerikalı aileler arasında mesaili çalışma ve çocuk bakımı (Shift-work and child care among dual-earner American parents). Journal of Marriage and the Family, 50, 133-148.

Radin, N. (1973). Genç erkek çocuklarında zihinsel işleyişin bir göstergesi olarak gözlemlenen baba davranışları (Observed paternal behaviours as antecedents of intellectual functioning in young boys). Developmental Psychology, 8, 369-376.

Radin, N., ve Harold-Goldsmith, R. (1989). Seçili işsiz ve çalışan erkeklerin çocuklarıyla nasıl ilgilendikleri (The involvement of selected unemployed and employed men with their children). Child Development, 60, 454-459.

Russell, G. (1978). Babalık rolü ve bu rolün erkeksilikle, kadınsılıkla ve androjenlikle ilişkisi (The father role and its relation to masculinity, femininity, and androgyny). Child Development, 49, 1174-1181.

Upshur, C. C. (1990). Önleyici müdahale olarak erken müdahale (Early intervention as preventive intervention). S. J. Meisels ve J. P. Shonkoff (Der.), Erken müdahale el kitabı (Handbook of early childhood intervention) içinde (s. 633-650). New York: Cambridge Üniversitesi Yayınları.

Van Ijzendoorn, M. H., ve De Wolff, M. S. (1997). Mevcut olmayan baba arayışında – bebek-baba bağlanmasının meta analizleri: Tartışmalara bir yanıt (In search of the absent father – meta-analyses of infant-father attachment: A rejoinder to our discussants). Child Development, 68, 604-609.

Verschueren, K., ve Marcoen, A. (1999). Anasınıfı çocuklarında benlik ve sosyal-duygusal yetkinliğin temsili: Anne ve babaya bağlanmanın ayrı ve bileşik etkileri (Representation of self and socio-emotional competence in kindergartners: Differential and combined effects of attachment to mother and to father). Child Development, 70, 183-201.

Yalçınkaya, A. (1990). Türk ailelerinde karar alma süreci (Decision making in the Turkish family). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi.

Yılmazçetin, C. (2003). Baba katılımı ile ergenlik çağı öncesi çocukların davranış sorunları arasındaki ilişki (The relation between father involvement and behavioral problems of preadolescents). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi.

Young, M. E. (1996). Erken çocuk gelişimi: Geleceğe yapılan yatırım (Early child development: Investing in the future). Washington, D.C.: Dünya Bankası.

EK A

BABA DESTEK PROGRAMI

TUTUM ENVANTERİ

ADI, SOYADI:						
EĞİTİMCİ, YER:						
BADEP TUTUM ENVANTERİ Bu form, Baba Destek Programı katılımcılarının istek, beklenti ya da gereksinimlerini daha iyi karşılamada sizlerden yardım almak amacıyla hazırlanmıştır. Lütfen aşağıdaki cümleleri dikkatle okuyunuz. Tamamen katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, hiç katılmıyorum seçeneklerinden size en yakın gelenini işaretleyiniz. Burada doğru ya da yanlış yoktur. Önemli olan sizin kendi düşüncelerinizdir. Katkılarınız için teşekkür ederiz.	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç	
1	Çocuğu azarlamadan sözümüzü dinletmek zordur.					
2	Aramızın iyi olması için çocuğun istediğini yaparım.					
3	Çocuklara ev işi yaptırılmaz.					
4	Çocuğumun bir dediğini iki etmem.					
5	Sorunlar dinleyerek çözülür.					
6	Çocuğun oyun oynaması boşa harcanan zamandır.					
7	Çocuğun nasıl giyineceğine anne baba karar verir.					
8	Evde son sözü baba söyler.					
9	Korktuğumu çocuğumdan saklarım.					
10	Çocuğun benimle tartışması susmasından iyidir.					
11	Takdir edilmek çocuğu şımartır.					
12	En iyi baba, çocuğuna en çok zaman ayırandır.					
13	Her çocuk adam olamaz.					
14	Kızların oyuncağı ayrı, erkeklerin ayrıdır.					
15	Kızdığım zaman bunu belli ederim.					

16	Çocuk babadan biraz korkmalıdır.					
17	Çocuklar boş şeylere üzülür, ağlar.					
18	Çocuk iyi bir şey yaptıysa ona istedikleri satın almalıdır.					
19	Çocuklar büyükler kadar ciddiye alınmalıdır.					
20	Çocuğuma en erken yaşta, en fazla şeyi öğretmem gerekir.					
21	Çocuğun aklını geliştirmek okulun işidir.					
22	Terbiyeli çocuk anne babasının sözünden çıkmaz.					
23	Sağlıklı bir ilişkide çatışma olmaz.					
24	Çocuğun yaptıklarına kızılmaz.					
25	Bir çocuğun iyi yetişmesi için sıkı disiplin gerekmez.					
26	Çocuktan çok şey beklemek onu geliştirir.					
		Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
27	Yaşanan zorluklar çocukla paylaşılabilir.					
28	Çocuğumu dövüyorsam, onun iyiliği içindir.					
29	Çocuğun asıl sorumlusu annedir.					
30	Evin kurallarını anne baba belirler.					
31	Babalık öğrenilecek bir iştir.					
32	Çocukla oyun oynamak boşa harcanan zamandır.					
33	Başkalarıyla kıyaslanmak çocuğun başarısını arttırır.					
34	İdeal anne babalar çocukları için yaşar.					
35	Çocuğum cinsel konularda benimle konuşabilir.					
36	Ders dışı uğraşlar, zaman kaybıdır.					
37	Evde tartışma çıkınca çeker giderim.					

38	Kız çocuğun sorunlarıyla anne, erkek çocuğunla baba ilgilenmelidir.					
39	Ben çocuğumu dinlemezsem o da beni dinlemez.					
40	Babalar az ve öz konuşmalıdır.					
41	Çocuk durduk yerde sorun çıkarır.					
42	Hoşlanmasam da çocuk ısrar ederse istediğini yaparım.					
43	Annenin işi evi idare etmektir.					
44	Çocuktan af dilemem.					
45	Çocuğumun hata yapmasından korkmam.					
46	Cinsel konularda çocuklarımla konuşmam.					
47	Babalık keyifli birşeydir.					
48	Babayla herşey konuşulmaz.					
49	Eşim istediğinde çocuğumu cezalandırırım.					
50	Bizi anne babamız nasıl büyüttü ise, bizim çocuklar da öyle büyür.					
51	Başaramayacak çocuk yoktur.					
52	Baba olmak güçlü olmak demektir.					
53	Her çatışmanın bir kazananı, bir de kaybedeni vardır.					
54	Evdeki ufak tefek şeyler için baba rahatsız edilmemelidir.					
55	Babanın temel görevi, çocuğun yanlışlarını düzeltmektir.					
56	Büyükler söyler, küçükler dinler.					
57	Kabahat işleyen çocuk cezalandırılmalıdır.					

EK B

DÖRT FAKTÖR ARASINDAKİ KORELASYON TABLOSU

Tablo 1 Dört faktör arasındaki korelasyon

		FAKTÖR1N	FAKTÖR2N	FAKTÖR3N	FAKTÖR4N
FAKTÖR1N	Pearson Korelasyon	1	,653	,604	,071
	Anlamlı (2-uçlu)	,	,000	,000	,018
	N	1233	1097	1146	1120
FAKTÖR2N	Pearson Korelasyon	,653	1	,469	,176
	Anlamlı (2-uçlu)	,000	,	,000	,000
	N	1097	1217	1136	1126
FAKTÖR3N	Pearson Korelasyon	,604	,469	1	,088
	Anlamlı (2-uçlu)	,000	,000	,	,003
	N	1146	1136	1274	1151
FAKTÖR4N	Pearson Korelasyon	,071	,176	,088	1
	Anlamlı (2-uçlu)	,018	,000	,003	,
	N	1120	1126	1151	1243
FAKTÖR TOPLAM	Pearson Korelasyon	,801	,758	,750	,521
	Anlamlı (2-uçlu)	,000	,000	,000	,000
	N	969	969	969	969